

FAMILIA ÎN LUMINA MORALEI CREȘTINE

I. Rolul moral și social al familiei

Este necesar să redescoperim demnitatea, sensurile și menirea familiei din zilele noastre, privite în lumina Sfintei Evanghelii, pentru a umple un gol spiritual și pentru însușirea moralei ortodoxe în viața de zi cu zi. Familia este cel dintâi așezământ divin, întemeiat de Dumnezeu pentru om în rai, cu sfatul Preasfintei Treimi: „Nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor asemenea lui” (Fac. 2, 18). Familia este celula și baza societății, prima „bise-rică” întemeiată de Dumnezeu din iubire pentru om, după modelul Bisericii cerești. Cea dintâi familie a fost întemeiată în rai, nu pe pământ, având ca Arhiereu și martor pe Însuși Dumnezeu, pentru a sublinia ce mare rol are familia, ce demnitate i-a dat Creatorul și ce misiune deosebită i-a încredințat.

După morala creștină, familia este prima și cea mai mică celulă a organismului social. Originea ei stă în natura socială a omului și în voința divină exprimată pozitiv la crearea omului (Fac. 1, 27-28). Familia se întemeiază prin căsătorie, adică prin legătura de bună voie și pentru toată viața a unui bărbat și a unei femei. Însușirile ființiale ale căsătoriei sunt: unitatea, trăinicia, sfințenia și egalitatea dintre soți. Scopul căsătoriei este: înmulțirea neamului omenesc, ajutorul reciproc, înfrânarea trupească și îndeosebi „stabilirea unei stări desăvârșite între soți, ca să se împlinescă reciproc, transmitând unul altuia calitățile și darurile care sunt proprii fiecăruia, înnobilându-se reciproc și lucrând la îndeplinirea menirii morale a fiecăruia” (Hristu Andrusos). Scopul căsătoriei este îndeosebi ultimul, fiindcă sunt căsătorii și fără copii și nu din vina soților și fiindcă ajutorul reciproc poate fi dat și fără legătura căsătoriei.

În decursul timpului – în urma păcatului strămoșesc – decăzând căsătoria din curățenia ei originală, a decăzut și familia. Mântuitorul, reabilitând căsătoria și înnobilând-o moral prin ridicarea la valoarea unei Sfinte Taine, a reabilitat și familia. Hristos întărește din nou legătura căsătoriei dintre bărbat și femeie și o înalță, din ordinea naturii, în ordinea harului, învăluindu-o, prin participarea Sa la nunta din Cana Galileei, în ambianța harică ce iradia din Persoana Sa. Săvârșind acolo prima minune, prin puterea Sa dumnezeiască, și dând perechii ce se căsătorea să bea din vinul iubirii, El ne arată că începe înălțarea vieții omenești în ordinea harului și în iconomia mântuirii, de la întărirea și înălțarea căsătoriei. Astfel, Taina unirii indisolubile între un bărbat și o femeie, ca unire care se spiritualizează într-o tot mai adâncă comuniune, este Taină în Hristos. „Taina aceasta mare este; iar eu zic, în Hristos și în Biserică”, spune Sfântul Apostol Pavel (Efes.

5, 32). Unirea lor în Hristos este o „mică biserică”, după cum arată Sfântul Ioan Gură de Aur: „Căsătoria este un chip tainic al Bisericii. Când cei doi se unesc în căsătorie, ei nu mai sunt ceva pământesc, ci chipul lui Dumnezeu”.

Faptul că la începutul istoriei omenirii Dumnezeu a întemeiat familia (Fac. 1, 28), arată că dreptul de existență al familiei, precum și dreptul părinților asupra copiilor are origine divină. Desigur, autoritatea publică este îndreptățită să intervină în instituția familiei, de pildă, când aceasta a ajuns într-o stare precară și nu se mai poate ajuta singură. Are acest drept fiindcă familia este membru al societății. De asemenea, este îndreptățită intervenția, când în familie s-au produs știrbiri grave ale drepturilor reciproce, căci datoria statului este să apere dreptul încălcat. În ceea ce privește dreptul părinților asupra copiilor, acesta, după morala creștină, este un drept firesc, și copiii stau sub autoritatea părinților până la majorat. Statul, prin instituțiile sale de învățământ, se îngrijește de instrucția copiilor și de completarea educației lor, putând interveni când educația este total neglijată de părinți.

Familia, făcând parte din stat, are să se încadreze în organizația lui, contribuind la realizarea scopului său. Cât privește organizarea interioară a familiei, soții stau în raport de egalitate, cu autoritate comună față de copii. După învățăturile Bisericii, conducerea în familie revine bărbatului: „Femeile să li se supună bărbaților lor ca Domnului. Pentru că bărbatul este cap femeii, așa cum și Hristos este cap Bisericii” (Efes. 5, 22-23). Dar femeia nu este sclavă, ci tovarășa bărbatului, împărțind cu el autoritatea părintească.

Familia este cel dintâi cadru social de care fiecare om are nevoie pentru a viețui în el. Ea este, mai ales, mediul cel mai prielnic pentru nașterea, dezvoltarea și desăvârșirea ființei umane. Dintre toate viețuitoarele, omul se naște cel mai plăpând și cel mai neputincios în a-și satisface nevoile vitale existenței: total dezarmat, singurul lui mijloc de conservare fiind lacrimile. De aceea, el are neapărată nevoie de ajutorul neîncetat al părinților săi, care, în această lucrare, nu pot fi întrecuți de nimeni.

Familia este prima alcătuire de viață obștească și sâmburele din care cresc toate celelalte forme de viață socială. Scopul și funcția ei principală este de a asigura înmulțirea, perpetuarea și creșterea omenirii. De aceea, ea este organizată cu deosebire în vederea copilului. Procrearea, întreținerea, îngrijirea, creșterea și așezarea copilului constituie preocuparea centrală a familiei. Familia procură membri pentru societățile superioare, pregătindu-i cea dintâi pentru viața socială. Ea este o adevărată cheie de boltă pentru siguranța și echilibrul vieții sociale, prin faptul că asigură în chip firesc nașterea, creșterea și pregătirea membrilor societății.

Familia este prima societate naturală și adevărată *celulă socială*. În organizarea sa proprie, ea oferă garanții de moralitate; este prima școală care pregătește pe copil pentru viața socială, deprinzându-l să-și îndeplinească datoria, să-și disciplineze voința, dându-i simțul ierarhiei și ordinii. Familia este un oficiu înalt al respectului, al demnității, al libertății interioare, al seninătății constructive. Mediul familial oferă siguranță, liniște, afecțiune, seninătate, care constituie o atmosferă prielnică pentru o dezvoltare normală și

echilibrată. Căminul nu este numai confort domestic, ci și un „loc de reculegere, de liniște, de regăsire lămuritoare cu tine însuși”. Nicăieri nu te simți mai bine ca la „mama acasă”, ca în familia ta.

Familia este un paznic ce veghează neîncetat și un zăgaz puternic care ocrotește moralitatea părinților prin bucuriile curate și senine, precum și prin sentimentele de iubire și răspundere pe care le prilejuiește. Copiii sunt pentru părinții lor un imbold puternic spre muncă și economie, spre cât mai multe virtuți, precum și o puternică pavază contra ispitelor din afară. Prezența copiilor exercită o cenzură morală din cele mai eficiente asupra conduitei părinților. Din dorința și grija de a-i face cât mai buni și mai fericiți, părinții își dau toată silința să le ofere pilde personale cât mai bune și să propășească mereu în toate domeniile.

Într-adevăr copiii exercită asupra părinților lor o puternică influență binefăcătoare, fiind și ei, la rândul lor, într-un fel oarecare și fără să știe, educatori ai părinților lor. Astfel, chiar înainte de a se naște, mintea și inima părinților se pregătesc pentru primirea lor în condiții optime, verificându-se și transfigurându-se. Una dintre cele mai importante misiuni, pe care copiii o îndeplinesc printre noi, cei maturi, este de a ne prilejui și ajuta să ne păstrăm și să ne recăpătăm tinerețea. Copiii sunt vestitorii și purtătorii primăverii; ei răspândesc pretutindeni un aer proaspăt de noutate și frăgezime. Înnoirea și întinerirea efectuată de copil asupra organismului mamei sale, care cuprinde și sufletul ei, se extinde asupra întregii familii, stimulând în toți cei din jurul lor forțe latente nebănuite, izvoare de energie fizică și spirituală până atunci necunoscute.

Copilul este o călăuză miraculoasă care ne poartă din nou în lume, obligându-ne s-o cunoaștem din ce în ce mai bine. Datorită copiilor noștri, stimulați de ei și de dragostea pentru ei, devenim mai luminați, mai puternici și mai buni. Prin ei ne reluăm de la început întreaga noastră viață și activitate, acel anevoios și splendid efort de umanizare. Între noi și copiii noștri are loc un permanent schimb de valori, o dăruire reciprocă. Dacă îi învățăm alfabetul, ei ne învață în schimb un alfabet mult mai scump și mai nobil al emoțiilor, al primelor sentimente, al uriașei fantezii, al purității și al candoarei, puterea de a descoperi lumea cu priviri proaspete.

Dragostea nețărmurită față de copiii noștri ne arată ceea ce ar trebui să fie dragostea pe care o merită orice semen al nostru. Prin copii ne legăm de lume și de viață în chipul cel mai indisolubil și mai generos, căpătăm o sensibilitate comună față de problemele societății. Participarea activă la toate biruințele și înfrângerile, la toate bucuriile și necazurile copiilor noștri ne umple viața și ne îmbogățește ființa, dându-ne prilejul de a gusta farmecul prieteniei și al sincerității adevărate. Mai presus de toate, copiii ne sunt dascălii noștri cei mai buni, care ne deprind să iubim pe oameni în modul cel mai deplin și dezinteresat. De aceea, iubirea părinților pentru copiii lor este dată ca model de iubire adevărată.

Familia este cea mai necesară școală de omenie. Statisticile judiciare arată că majoritatea delincvenților și a celor din instituțiile de corecție au fost lipsiți de o reală asistență din partea familiei. Familia procură frâna cea mai eficientă și mai suportabilă împotriva izbucnirii patimilor. Ea este, de asemenea, o primă și temeinică școală a altruismului. Prin familie se poate obține cea mai deplină și mai statornică corectare a egoismului individual.

Celibatarul ignoră sentimente din cele mai profunde și mai nobile, cum sunt: iubirea conjugală, iubirea maternă sau paternă, iubirea frățească, iubirea filială, sentimentul unei colaborări continue și organice. Datorită familiei, omul nu este izolat în lume, fără rădăcini în trecut, fără reazem în prezent și fără speranță în viitor. S-a constatat că cei fără familie sunt gata pentru orice aventură. În familie se deprind disciplina și spiritul de inițiativă și se cultivă sentimentul demnității, dreptății, iubirii, respectului și ajutorului, sentimentul sacrificiului, care sunt elemente de bază ale vieții sociale.

Continuarea între generații începe de la raporturile dintre părinți și copii, care se extind și asupra celorlalți membri ai societății și care beneficiază de însușirile deosebite obținute în cadrul familiei. Prin comunitatea de sânge, de educație, de amintiri, de viață și prin faptul că au aceiași părinți, copiii își dezvoltă sentimentul dragostei frățești, care este izvorul celei mai dificile dintre virtuți și anume: recunoașterea fără invidie a valorii și meritelor altora.

Frăgezimea copiilor și afecțiunea părintească cu care sunt înconjurați de părinții lor fac ca primele îndrumări de viață pe care le primesc în familie să rămână pentru totdeauna adânc întipărite în sufletul lor. Familia formează pe membrii ei prin căldura dragostei, al cărei sanctuar este, prin excelență, dragoste, care este climatul cel mai prielnic pentru dezvoltarea omului. Într-adevăr, nicăieri nu găsim resursele de răbdare, iubire, abnegație, atât de necesare educării copiilor, ca la părinții lor.

Prin iubire și prin înțelegerea firii copilului, care este cea mai înlesnită în familie, părinții le pot asigura copiilor lor o educație în condiții optime. Unul din marile merite ale familiei în educarea copiilor este că le pune înaintea exemple care traduc în acte vii și concrete formula abstractă a datoriei. Familia este o școală a iubirii aproapelui, a cărei primă realizare este străduința de a dori, voi și înfăptui binele copiilor proprii, potrivit cuvintelor Mântuitorului: „Este oare între voi un astfel de om, care atunci când fiul său i-ar cere pâine, el să-i dea piatră ?” (Mt. 7, 9). Cultivată în familie, iubirea aproapelui se va putea mai ușor extinde și în afara familiei.

Căminul este mediul cel mai prielnic pentru reculegere și pentru o colaborare deplină între cele două sexe. În cuprinsul lui, sensibilitatea feminină și însușirile energice ale bărbatului au posibilitatea de a se întâlni și de a colabora, întregindu-se reciproc. Soții au în familie condițiile cele mai bune de a se educa reciproc printr-o colaborare continuă. De asemenea, frații și surorile vor dobândi o experiență foarte utilă în conviețuirea lor din familie pentru viața de mai târziu, când vor trebui să știe cum să se comporte față de celălalt sex. Copiii cimentează legăturile dintre soți. Copiii fiind obiectul comun al dragostei lor, părinții chiar când și-au răcit sentimentele unul față de celălalt, se întâlnesc măcar în iubirea și grija lor comună pentru copii. Astfel, copiii contribuie foarte mult la temeinicia și trăinicia căsătoriei. Statisticile arată că divorțurile sunt mult mai numeroase între soții care nu au copii.

În general, familia contribuie foarte mult la educarea omului pentru viața socială din afara familiei. Adâncimea și sinceritatea sentimentelor ce leagă pe membrii familiei influențează pozitiv relațiile cu ceilalți semenii, care nu sunt în fond decât alți părinți, alți frați, alte surori, alți unchi ai noștri. Dovadă pentru aceasta avem modurile de adresare obișnuite la poporul nostru ca: „mamă”, „tată”, „unchiule”, „mătușă”, care se fac și față de străinii de familie. Morala creștină cere să ne comportăm față de semenii noștri ca și față de membrii familiei noastre: față de cei de vârsta părinților ca față de propriii noștri părinți, iar față de cei de vârsta surorilor și fraților noștri ca față de propriile noastre surori și ca față de propriii noștri frați.

II. Datoriile părinților față de copii

Dragostea dintre părinți și copii se arată prin creșterea și educația lor. Prin *educație* părinții arată grija ce o poartă comorii sfinte dată de Dumnezeu: copiii. Sfântul Apostol Pavel sfătuiește pe părinți să-și crească copiii „în învățatură și în certarea Domnului” (Efes. 6, 4). Învățătura, educația copiilor creștini a constat întotdeauna din învățarea științelor vremii, a dogmelor și a moralei creștine, a regulilor de bună purtare în viață și a bunei-cuviințe. Sfântul Ioan Gură de Aur scrie că de la o vârstă fragedă există o înclinare a omului spre viciu sau spre virtute. De aceea, copiii trebuie îndreptați de timpuriu spre bine și virtute, pentru a nu se deprinde cu răul. Părinții nu trebuie să se gândească cum să-și lase copiii bogați, ci virtuoși.

Tot ce fac părinții pentru copiii lor, pentru educația lor, fac din dragoste. Din ea izvorăsc și celelalte virtuți pe care părinții sunt datori să le sădească și să le cultive în inima copiilor: temerea de Dumnezeu (Ps. 33, 11; Efes. 6, 4), ascultarea (I Tim. 3, 4), purtarea cuviincioasă (Pilde 22, 6), credința puternică (Is. 38, 19) și mai ales poruncile, căile și legile Domnului (Fac. 18, 19; Deut. 4, 9-10; Ps. 77, 3-10). Părinții sunt chemați să vegheze creșterea morală și religioasă a copiilor. Educația morală trebuie să o facă părinții, învățând pe copii deprinderile și faptele bune, pentru a-i ajuta să scape de anarhia instinctelor și tendințelor spontane, pentru a îndepărta egoismul natural și a-i ajuta să devină mai buni.

În lumina Sfintei Scripturi, părinții mai sunt datori să-și binecuvânteze copiii (Fac. 48, 15-16; Evr. 11, 20-21), să-i mângâie (1 Tes. 2, 11), să-i supravegheze (Sirah 16, 1-5), să le asigure cele de trebuință (Mt. 7, 9-12; II Cor. 12, 14; I Tim. 5, 8), să-i convingă să nu se căsătorească cu eretici (Fac. 24, 1-4; 28, 1-2), să se roage pentru ei, iar când sunt răi să-i mustre sau chiar să-i pedepsească (Pilde 3, 12; 13, 24; 19, 8; Sirah 30, 1-2; 8, 12), încredințați fiind că binecuvântările lor îi însoțesc în viață, ca și blestemele și păcatele lor (Ieș. 20, 5; 34, 7; Num. 14, 18; Deut. 5, 9; Ps. 111, 1-2).

Familia creștină este școala virtuților. Cea mai bună creștere pe care o pot da părinții copiilor este cea morală și religioasă. Fiecare copil este o ființă metafizică (Nichifor Crainic), un mic filozof religios care se roagă cu drag lui Dumnezeu, îi place Biserica, pune întrebări despre lume și viață, vrea să cunoască toate, căutând rațiunea ascunsă a lucrurilor. Toți copiii au o firească pornire spre Dumnezeu, spre religie. Educația religioasă cuprinde practica vieții în rugăciune, iubirea de Dumnezeu și de aproapele. Cu îndrumări sănătoase, creșterea în „cei șapte ani de acasă” lasă în inima și în mintea copiilor urme și amintiri neșterse. O bună educație acasă dezvoltă sentimente religioase pe care și cea mai atee școală nu le mai poate nimici.

Familia creștină este inclusă în misiunea Bisericii; este o prelungire a Bisericii în lume și o aducere a lumii în Biserică. Toți părinții sunt datori să-și îmbisericească copiii, să-i împrietenească cu Duhul lui Dumnezeu și să-i crească sub aripile Bisericii, așa cum a fost îmbisericită și crescută Maica Domnului. Grija educației copiilor nu aparține numai familiei, ci și școlii, societății și Bisericii. Toate instituțiile poartă obligațiile și răspunderile creșterii, îngrijirii și ajutorării lor, cu toate mijloacele materiale și morale de care dispun. Educația cea mai sănătoasă și temeinică se dă copiilor când toate așezămintele, care răspund pentru creșterea și educarea lor, își armonizează interesele și principiile lor cu scopul pe care îl au în vedere: formarea caracterului religios-moral. Cu oameni de caracter moral și de convingeri religioase nu se va destrăma nici o societate și nu se va închide nici o biserică.

Copilul este un crin, iar în neprihănirea lui vede îngerii lui Dumnezeu. „Dați-mi ochiul unui copil pe toată viața și nu voi vedea decât lumina fericirii a raiului dumnezeiesc”, spune Nichifor Crainic. Iubirea și rugăciunea revelează copiilor pe Părintele lumii și al oamenilor; iubirea și rugăciunea îi fac să-L îndrăgească și să-i primească în suflet, pe toată viața, icoana Lui sfântă, ocrotitoare, mântuitoare. Copiii trebuie deprinși de mici cu rugăciunea și cu datinile religioase. Exemplul părinților are un rol decisiv în formarea deprinderilor religioase, traducând în acte vii și concrete formula abstractă a datoriei. Astfel, părinții trebuie să-și facă rugăciunile împreună cu copiii, aceștia trebuie duși la biserică, învățați să facă semnul Sfintei Cruci, să îngenuncheze, să spună rugăciunile și să cânte cântări religioase, să ducă daruri la Sfântul Altar, să aprindă lumânări la biserică, să se împărtășească.

O învățătură, o muștrare, o poruncă din partea celor care cârmuiesc viața casnică sunt mijloace educative bune, folositoare. Dar ceea ce zidește este viața tăcută a părinților,

exemplul lor de fiecare zi. Faptele lor în fața copiilor sunt o predică mută, dar cu urmări hotărâtoare, fie în bine, fie în rău. Învățătura vorbește urechilor. Pilda vorbește ochilor și inimii. Poți pune la îndoială sinceritatea unei vorbe, dar nu poți să nu dai crezare la ceea ce vezi că face aproapele tău, tatăl tău, mama ta. Nici o lecție biblică, nici o învățătură nu va fi în stare să înlocuiască pildele de evlavie ale părinților, care vor face ca duhul credinței și al omeniei să străbată până în măduva oaselor, până în sângele copilașilor.

III. Datoriile copiilor față de părinți

În lumina Sfintei Scripturi, copiii datorează *recunoștință* părinților, iar aceasta se arată prin întreținere și ajutor când au nevoie, prin cuvinte cuviincioase, prin respect. Sfântul Chiril al Ierusalimului scrie: „Prima virtute a creștinilor este de a cinsti pe părinți, a răsplăti ostenele celor ce le-au dat viață și a le procura din toată puterea cele trebuincioase tihnei lor. Chiar dacă i-am răsplătit cu mai mult, nu vom putea însă niciodată să-i naștem”.

Copiii sunt datori să aibă ascultare față de legea Domnului (Deut. 30, 1-3; Pilde 28,7) și tot așa față de părinți, după cum spune atât de limpede porunca a cincea: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie ție bine și să trăiești ani mulți pe pământ” (Ieș. 20, 12). „Cinstește” – zice imperativ Sfânta Scriptură. Cinstirea părinților se naște din faptul că ei ne-au dat viață, ne ocrotesc și ne educă. Părinții sunt colaboratorii lui Dumnezeu în formarea noastră. Cu același cuvânt de „Părinte” numim pe Dumnezeu și pe cei ce ne-au dat viață.

Străvechea lege dată de Dumnezeu oamenilor: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta” trebuie să fie tuturor călăuză în viață, soarele care ne luminează gândurile și sentimentele noastre. Cine respectă porunca a cincea va fi răsplătit. Respectarea acestei porunci aduce, pe lângă roade spirituale, roadele temporale ale păcii și prosperității. Dimpotrivă, nerespectarea acestei porunci are drept consecință mari daune pentru comunități și pentru persoanele umane.

A cinsti pe părinți înseamnă:

- *A-i iubi*, a le datora și face tot binele cu putință. Iubirea față de părinți este și o poruncă a firii, de aceea o găsim la toate popoarele. „Dragostea față de părinți este o datorie atât de clară, pe cât de clar este că zăpada este albă”, spune Aristotel;

- *A asculta de ei*: „Ascultați de părinții voștri întru Domnul că aceasta este cu dreptate” (Efes. 6, 1); „Fiule, păzește legile tatălui tău și nu lepăda învățăturile maicii tale” (Pilde 6, 20);

- *Să nu-i supărăm cu ceva și să ne purtăm față de ei cu toată cuviința*, vorbind despre ei și cu ei cu mult respect. „Ochiul celui ce batjocorește pe tatăl său și nu ia în seamă ascultarea maicii sale, să-l scoată corbii și să-l mănânce puii vulturilor” (Pilde 30, 17);

- *Să-i ajutăm la nevoie*, mângâindu-i în necazuri și înseninându-le seara vieții lor. „Frate, sprijină pe tatăl tău la bătrânețe și nu-l mâhni în viața lui” (Sirah 3, 2); Pildă pentru noi este Însuși Mântuitorul, Care de pe cruce o încredințează pe Sfânta Sa Mamă ucenicului preaiubit, Ioan, ca să aibă grijă de ea (In. 19, 26-27). Prin această dispoziție testamentară a Mântuitorului, s-a inaugurat în creștinism cultul mamei;

- *Să ne rugăm lui Dumnezeu pentru ajutorarea lor* când sunt în viață, iar după moarte, pentru odihna sufletelor lor, împlinindu-le voința cea din urmă, păstrându-le vie amintirea și îngrijindu-le mormintele.

Așa ne învață morala creștină și Biserica noastră că trebuie să ne comportăm față de părinții noștri, care ne-au dat ceea ce au avut mai bun, pentru ca noi să fim fericiți, să ne realizăm în viață, să ne întemeiem și noi o familie. Trebuie să fim alături de ei, să-i facem să se considere utili, după puterile lor, pentru a nu-i lăsa în deznădejde și singurătate.

Dar „Cine are părinți / Pe pământ, nu în gând / Mai aude și acum / Ochii lumii plângând...” spune cu durere poetul Adrian Păunescu, pentru că există copii care au uitat chipul sfânt al mamei care i-a vegheat, vorba ei duioasă care i-a îndrumat în viață, au uitat povăța tatălui și mâinile lui bătătorite de muncă. Sunt mulți cei care și-au părăsit părinții bătrâni, bolnavi. I-au lăsat la mila lui Dumnezeu și a oamenilor. Acești copii denaturați uită că Dumnezeu nu va îngădui această lipsă de respect și de iubire, pedepsindu-i ca și ei să guste din durerea amară a singurătății, la bătrânețe.

Cei care sunt indiferenți față de părinții lor și le întristează bătrânețea, vor fi un exemplu negativ pentru copiii lor. Acești oameni nu pot răspunde poruncii iubirii față de aproapele, dacă ei nu pot fi capabili să răspundă iubirii părinților. Dacă dorim să fim plăcuți lui Dumnezeu și să avem parte de fericire în vremea vieții noastre, să cinstim pe tata și pe mama. Să facem aceasta cu dragă inimă pentru că demnitatea părintească este o rază din puterea și autoritatea lui Dumnezeu, Părintele luminilor.

Concluzii

Am încercat, în cele spuse până acum, să subliniem sensul teologic al vieții de familie, vocația sa originară, așa cum este ea înțeleasă în orizontul revelației creștine și, în același timp, am sugerat doar câteva principii de viață spirituală care luminează și înfrumusețează relațiile dintre membrii fiecărei familii care trăiește în Hristos și în Biserică. În lumina acestor principii, familia creștină depășește dimensiunea sa exclusiv instituțională, juridică, socială, pentru a intra în orizontul teologic și sacramental, în orizontul darului lui Dumnezeu și al iubirii dintre Hristos și Biserică.

În contextul actual al epocii noastre, caracterizată prin schimbări socio-culturale profunde, considerăm că este absolut necesară o intensificare a lucrării pastoral-misionare a Bisericii noastre, pentru a conștientiza, mai ales familiile tinere, de faptul că viața lor împreună trebuie să depășească necesitatea biologică și simpla atracție naturală, pentru a intra în orizontul tainei lui Dumnezeu. Uniți prin Taina Cununiei, în Biserică, căminul lor trebuie să devină o „mică biserică” în care, prin credință, nădejde și dragoste ei dau mărturie despre iubirea jertfitoare a lui Hristos pentru lume, ca și despre datoria lumii de a fi iubire, drept răspuns la iubirea lui Hristos.

Familia este cel dintâi cadru social de care fiecare om are nevoie ca să trăiască. Ea este mediul cel mai prielnic pentru nașterea, dezvoltarea și desăvârșirea ființei umane. Familia este prima societate naturală. Este un oficiu înalt al respectului, al demnității, al libertății interioare, al seninătății constructive. Mediul familial oferă siguranță, liniște, afecțiune, seninătate, care constituie o atmosferă prielnică pentru dezvoltarea normală și echilibrată. Datorită familiei, omul nu este izolat în lume, fără rădăcini în trecut, fără reazem în prezent și fără speranță în viitor.

Cursul nr. 9

MORALA CREȘTINĂ ȘI PATRIOTISMUL

Fiind energie reală, forță spirituală, iubirea se îndreaptă spre concret, spre realități. Desigur, poți iubi și o idee, o abstracție, dar și în acest caz iubirea se leagă de conținutul ei concret sau de faptul că ea slujește omului; nu este o idee goală, fără legătură cu realitatea, cu viața oamenilor. Iubirea, deci, se îndreaptă spre toate realitățile, în care omul este congrescut, cu care omul se află sau intră în relație.

Așa cum iubirea lui Dumnezeu se îndreaptă spre Sine Însuși și spre tot ceea ce există, iubirea creștinului se îndreaptă spre Dumnezeu și spre tot ce există (deci și spre sine însuși). Ea îmbrățișează cerul și pământul, cosmosul și omul, natura cu tot ceea ce viețuiește în ea. De aceea, după obiectul iubirii se vorbește despre diferite feluri de iubire: iubire de Dumnezeu, iubire de sine însuși, iubire de aproapele, iubire de natură etc.. De aici rezultă, în mod firesc, concluzia că iubirea creștină cuprinde și patriotismul, adică iubirea de patrie.

I. Patria, o realitate complexă

Patria nu e o himeră, o plăsmuire a fanteziei, ci este o realitate concretă, o realitate de bază a vieții omenești. Nu există om adevărat fără patrie și nu există nici o realizare de seamă a oamenilor, care să nu fi izvorât din dragostea de patrie. De aceea, patria a fost asemănată cu mama care ne dă viață, ne hrănește, ne crește. Patria trebuie privită în totalitatea componentelor ei. De obicei, în trecut, se scotea în evidență că patria este locul unde te-ai născut și ai crescut, sau după romani (patres = părinți) pământul părinților, pământul strămoșesc. Este sensul pe care îl găsim și în Sfânta Scriptură, unde patria poporului israelitean este țara lui Avraam, Isaac și Iacob. Orice om este atașat sufletește de casa părintească, de locul unde s-a născut, a copilărit și s-a format. Între el și locurile natale s-a realizat o simbioză, care face ca la ele să se gândească întotdeauna cu drag. Natural,

când e vorba de patrie, nu ne limităm la locul natal, ci cuprindem tot teritoriul pe care a viețuit și viețuiește poporul din care facem parte. Iubirea aceasta de locul natal, nu este numai iubire generală de natură, de frumusețile ei, de dealuri, munți, șesuri, văi, mări, cer, păduri, pustii etc.. Fără nici o îndoială, omul iubește frumusețea naturii oriunde, adică în orice parte a globului pământesc, sau pe alte planete, în cosmos. Dar iubirea de pământul țării are ceva deosebit: ea e întrețesută mai adânc cu însăși ființa noastră. Țara și-a pus pecetea asupra ființei noastre, dar și noi ne-am pus pecetea asupra ei. În ea ne regăsim înaintașii, ne regăsim pe noi înșine. Ea nu e numai un colț de natură, pe care îl contemplăm pentru frumusețea sau măreția lui, ci e pământul pe care l-au locuit, l-au muncit, l-au apărat strămoșii, în care sunt îngropate osemintele lor. Prin ea ne întâlnim cu trecutul de muncă și luptă a poporului pentru o viață mai bună.

Pământul acesta – care s-a „infiltrat” în ființa noastră – este parcă pătruns, străluminat de o frumusețe nouă, prin prezența și acțiunea creatoare a poporului, care l-a transformat și îl transformă mereu. Această prezență și acțiune, expresie a spiritului creator al poporului în trecut și în prezent, este ceea ce dă pământului patriei o altă valoare decât pământul în genere, și ne leagă de el cu iubire deosebită. E o „natură umanizată” prin opera de cultură și civilizație a poporului, vreme de secole și în vremea noastră. De aici rezultă însă că patria nu e numai „țara”. Ea e și poporul. În primul rând, poporul. Ea nu e numai mediul geografic, ci și mediul uman, mediul social. Patria este poporul, ale cărui rădăcini se întind în depărtate epoci istorice, care a crescut de-a lungul secolelor, a muncit, a luptat, apărându-și viața și independența, zdrobind robii interne și externe, și străduindu-se să-și făurească o viață din ce în ce mai bună. Este poporul care e liber și stăpân pe soarta sa și construiește o viață nouă, fericită. Este poporul, cu tot ceea ce năzuiește el în viitor (realizări economice, culturale etc.).

Patria este orânduirea socială, cucerită de popor prin luptă și realizată prin vrednicia și munca lui. Poporul și-a iubit întotdeauna țara. El a creat valori materiale și culturale. El a luptat pentru apărarea independenței. Totuși, pentru că masele largi muncitoare au fost ținute în robie (sclavagism, iobăgie, exploatarea muncitorului, comunism), ele au avut o „patrie aparentă”, asupra căreia căutând să identifice interesele lor egoiste cu patria. În antichitate, patria era polis-ul, cetatea. În Evul Mediu, era pământul feudalului. În perioada burgheză, ea s-a lărgit la granițele statului național, ale unui popor așezat pe un teritoriu și având viață economică și cultură comună etc.. Dar de fiecare dată poporul era asuprit și exploatarea foloseau patriotismul pentru realizarea intereselor lor egoiste. De aceea, patria sclavagistă, feudală sau burgheză, era o patrie „vitregă” pentru popor. Patriotismul popular trebuia să se arate, pe de o parte, prin iubirea față de țară, față de popor, pe de altă parte, prin lupta împotriva asupritorilor dinăuntru și din afară pentru libertate și o

viață mai bună. Istoria a verificat mereu adevărul rostit de Tudor Vladimirescu, că „patria este norodul, nu tagma jefuitorilor”. Asupritorii au trădat poporul, au trădat patria, ori de câte ori interesele lor au fost în primejdie.

II. Patriotismul, îndatorire nobilă a creștinului

Patriotismul este iubirea de patrie, deci iubirea de pământul țării, iubirea de popor, iubirea de viața cea nouă, pe care o construiește poporul. Ne iubim pământul țării și admirăm frumusețile lui. Iubim acest pământ, echilibrat, armonios în înfățișarea lui. În centrul țării stă cununa maiestuoasă a munților, ce înconjoară Transilvania, cu piscuri semețe, cu coaste îmbrăcate în păduri străvechi; munții se domolesc în culmile din ce în ce mai mici ale dealurilor cu pășuni și livezi, iar dealurile se potolesc în șesurile întinse spre Dunăre și Mare. Iubim pământul acesta cu pâraiele repezi de munte, care se unesc în râuri, adunate în Dunărea cea mare, care își revarsă apele în Marea Neagră. Iubim cerul, ce se boltește luminos peste țară și revarsă căldura solară binefăcătoare, vraja nopților cu lună, ploile roditoare peste ogoare. Iubim pământul țării nu numai pentru frumusețile lui, ci și pentru bogățiile lui, bogății pe care le ascunde înăuntru sau le poartă la suprafață. Îl iubim, pentru că pretutindeni este urma vredniciei unui popor care e stăpân peste frumusețile și bogățiile țării și le folosește pentru sine. Îl iubim, pentru urmele din trecut, cetăți, mănăstiri, castele, case etc., care mărturisesc despre strămoșii noștri. Îl iubim mai mult pentru noile construcții, care îi dau o frumusețe nouă și îi valorifică bogățiile: uzine, hidrocentrale, cartiere noi, case de cultură, spitale, așezăminte filantropice, biserici etc.. În toate vedem puterea creatoare a poporului nostru talentat și harnic, care schimbă țara, care își plăsmuiește o patrie frumoasă.

Iubirea de pământul țării, de frumusețile și de bogățiile lui, de ceea ce a creat poporul pe acest pământ, sălășluiește și în inima credinciosului. El nu

este un deznădăcinat, ci are rădăcinile ființei sale, ale duhului și trupului său, în solul patriei. El are în Sfânta Scriptură exemple de atașament față de țară, care îi oferă și temeuri ale credinței pentru iubirea de pământul țării. Pentru credincios, la motivele naturale de iubire de țară se adaugă credința că pământul este un dar al lui Dumnezeu, că în frumusețile lui se răsfrânge frumusețea divină, că bogățiile lui sunt o binecuvântare dumnezeiască. El preamărește pe Dumnezeu pentru toate acestea și este mândru de țara sa, așa cum este ea, așa cum o transformă mereu poporul. El se simte chemat de Dumnezeu și de popor să nu stea pasiv, în pură admirație, ci să conlucreze cu toți fiii patriei ca aceasta să fie mai frumoasă. Porunca divină este: „Creșteți și vă înmulțiți și stăpâniți pământul” (Fac. 1, 28). Cunoaștem cât de legați erau de „țara sfântă” israelitenii Vechiului Testament, cât de profund era dorul după ea la cei ce erau duși în captivitatea babilonică și cât de puternic este întipărită prezența țării acesteia în toate paginile Vechiului Testament și Noului Testament. Mântuitorul Însuși admiră munții, dealurile, câmpiile cu crini, cerul, râurile, marea Galileei, pustia Carantaniei, localitățile etc., de care se simte legat. Iar Sfinții Apostoli poartă pretutindeni unde se duc imaginea țării și a celor ce s-au întâmplat acolo (căci oriunde ar călători omul, el poartă în inimă pământul țării și dorul după ea). Sfinții Părinți, de asemenea, preamăresc frumusețile naturii din țara lor și sunt legați de pământul patriei.

Patriotismul este iubirea de popor, de comorile materiale și spirituale ale poporului. De aici iubirea față de limba poporului, de cultura lui, de tradițiile lui înaintate etc.. Limba poporului este limba maternă, pe care am învățat-o în casa părintească, în care am auzit prima dată exprimată dragostea mamei și ne-am exprimat dragostea față de părinți, limba prin care am luat contact cu cultura poporului și cu a altor popoare. Ea ne-a deschis sufletul spre universul spiritual al poporului propriu și al omenirii întregi. Iubim valorile materiale, create prin munca poporului pentru bunăstarea tuturor. În

ele vedem capacitățile și vredniciile oamenilor care, stăpânind natura, pun forțele naturii în slujba progresului economic și social. Iubim cultura, făurită de popor și de creatorii din diferite domenii (știință, tehnică, artă, literatură etc.), legați de popor.

Fiecare popor își are specificul spiritual. El creează o cultură, care poartă pecetea acestui specific. Prin acesta el aduce contribuția sa proprie, contribuție originală, la cultura omenirii întregi, la progresul cultural mondial. Contribuția aceasta constituie un titlu de mândrie pentru orice cetățean care își iubește poporul, își iubește patria. Iubim tradițiile progresiste, tradițiile patriotice ale poporului, întruchipate în lupta lui pentru apărarea independenței, pentru eliberarea de sub asuprirea externă, în răscoalele lui, în luptele lui împotriva asupririi interne (feudale, burgheze, comuniste) și pentru libertate și o viață mai bună. Prețuim pe eroii, pe conducătorii, pe savanții, artiștii, literații etc. legați de popor, care au luptat împreună cu poporul și au slujit și slujesc prin opera lor – prin acțiunea lor – interesele poporului. Suntem mândri că acest popor și-a cucerit libertatea și își făurește acum o viață nouă.

Credinciosul nu este înstrăinat de popor și de cuceririle lui istorice, ci este fiu al poporului, devotat poporului și năzuințelor lui, participând activ la lupta și munca poporului. El își iubește poporul. Exemplu de iubire de popor are în Sfânta Scriptură, în epoca patristică, în trecutul Bisericii noastre. În Vechiul Testament profeții, începând cu Moise, sunt în slujba poporului, iar Macabeii conduc lupta poporului împotriva asupritorilor. Mântuitorul spune că e trimis pentru „casa lui Israel” (Mt. 15, 24), este înconjurat de popor, ale cărui suferințe și nevoi vrea să le înlăture, și își alege ucenicii din oamenii simpli. El dorește mântuirea poporului (Mt. 10, 6; 15, 24; Lc. 19, 41-44). Sfinții Apostoli se consideră fii ai poporului. Sfântul Apostol Pavel își iubește așa de mult poporul, încât nu numai că nu-i aduce o învinuire pentru prigonirile ce le-a suferit, ci își exprimă dorința de a se jertfi pentru el (Fapte 28, 19; Rom. 9, 2-3). Trimițând pe ucenici să propovăduiască Evanghelia la „toate popoarele” și dându-le prin pogorârea Duhului Sfânt darul de a grăi în limbile acelora, Mântuitorul a recunoscut poporul cu limba și cultura lui, ca o realitate permanentă. Chiar și în viața veșnică sunt amintite popoarele și limbile (Mt. 28, 19; Apoc. 7, 9). Poporul – din punct de vedere al credinței – este o realitate istorică, temeinicită însă și pe voia lui Dumnezeu. Dumnezeu vrea ca omenirea să apară ca o mare familie de popoare, fiecare popor având specificul său și rostul său în cadrul acestei familii. De aceea, voia lui Dumnezeu este ca fiecare să aparțină unui popor, să-și iubească poporul

și să lucreze pentru propășirea lui. Evanghelia însăși s-a propovăduit în limba poporului, care a devenit astfel – pentru credincioși – „limba sfântă”, limba cărților sfinte.

Sfinții Părinți, ca oameni și creștini, au trăit și ei sentimentul iubirii de patrie și au luptat pentru binele acesteia. Astfel, Fericitul Augustin definește patria „mama noastră” și zice că „patria trebuie să stea mai presus de părinți”. Sfântul Ioan Gură de Aur exclamă: „Nimic nu-i mai plăcut decât patria”. Sfântul Isidor Pelusiotul aprobă războiul de apărare a patriei și a dreptății ca fiind legitim și necesar. Sfinții Părinți au predicat supunerea față de autorități. Tertulian apără pe creștini de acuzația de a nu fi buni cetățeni, dovedind că ei sunt chiar cei mai buni, cei mai corecți și cei mai loiali cetățeni. De asemenea, Sfinții Părinți au combătut energic abaterile de la datoriile patriotice. Fericitul Augustin afirmă: „Crima împotriva patriei cuprinde în ea singură pe toate celelalte”.

Credincioșii și slujitorii Bisericii noastre sunt devotați fii ai patriei. La aceasta îi îndeamnă nu numai legătura cu pământul țării și legătura cu poporul, ci și însăși credința, însăși învățătura creștină. Mântuitorul ne spune: „Dați cezarului ce e al cezarului”, căci stăpânirea este de sus, iar Sfântul Apostol Pavel afirmă că „stăpânirea este de la Dumnezeu” și îndeamnă la împlinirea tuturor datoriilor cetățenești, nu din frică, ci din conștiință (cf. Mt. 22, 21; Rom. 13, 1-7; Tit 3, 1-2; I Tim. 2, 1-2). Evanghelia Domnului ne arată că libertatea, egalitatea și frățietatea sunt atribute firești ale oamenilor, pentru că libertatea ține de ființa noastră spirituală, pentru că toți suntem urmașii lui Adam și fii ai Aceluiași Părinte ceresc, deci frați întreolaltă. Evanghelia cere ca în viața omenească să stăpânească iubirea, dreptatea și pacea, ca fiecare om să fie eliberat de mizerie și întuneric, să muncească și astfel să se bucure de bunurile materiale și spirituale necesare pentru dezvoltarea lui, ca fiecare popor să trăiască în pace și prietenie cu celelalte popoare, să beneficieze de libertate și egalitate și de viață fericită. Aceste principii morale creștine îndreptătesc și îndeamnă pe creștini să sprijine munca poporului, care construiește societatea fără exploatare și exploatare, pașnică, prosperă și fericită.

Patriotismul este iubirea de patrie, care cuprinde într-un întreg realitatea complexă a pământului natal, a poporului și a orânduirii pe care și-o făurește poporul. Patriotismul acesta este un patriotism conștient și activ. El angajează toate forțele individului în slujba patriei, se referă la toate sectoarele de activitate și însuflețește poporul întreg, fiind un neconținut izvor de creație pentru oameni. El este un patriotism conștient, pentru că poporul e stăpân pe destinele sale și singur își construiește viața cea nouă. E un patriotism activ, pentru că el nu se limitează la cuvinte, la sentimentalism inefficient, la contemplarea pasivă a frumuseților patriei, ci, înrădăcinat adânc în suflet, se manifestă în faptă, în acțiune nestăvilită pentru ca patria să fie încununată cu belșug și frumusețe. De aceea, întreaga ființă și toate forțele sunt consacrate binelui comun. Orice ar face, fie un lucru mare, fie un lucru mic, oriunde s-ar găsi, cetățeanul lucrează însuflețit de iubirea profundă de

patrie, care îl îndeamnă să pună mai presus de interesele sale interesele patriei, să fie gata de orice jertfă pentru binele poporului.

III. Condamnarea șovinismului și cosmopolitismului

Dacă morala creștină prețuiește iubirea de patrie ca pe o virtute socială principală, ea condamnă egoismul, ca păcat central și izvor al altor păcate, care în domeniul social patriotic apare ca șovinism și cosmopolitism. Șovinismul se bazează pe orgoliul național (datorită căruia națiunea proprie e ridicată deasupra celorlalte și acestea sunt disprețuite) și pe ura împotriva altor popoare. El duce la învrăjbirea între popoare, la războaie de cotropire, la asuprirea altor popoare. La fel este și rasismul, care împarte popoarele în popoare de rasă superioară, destinate să stăpânească lumea, și popoare de rasă inferioară, destinate să slujească, să fie robite rasei superioare. Șovinismul și rasismul au justificat și justifică subjugarea altor popoare, colonialismul. Patriotismul este în opoziție cu șovinismul, rasismul și colonialismul. Adevăratul patriot își iubește patria sa fără să urască sau să disprețuiască alte popoare. El iubește și prețuiește toate popoarele. El promovează înfrățirea și colaborarea.

Cosmopolitismul este un egoism social-național camuflat. El proclamă „nihilismul național”, indiferența față de patrie, neagă iubirea de patrie și principiul suveranității naționale, susținând că omul este „cetățean al lumii”, că un anumit „mod de viață” și o anumită „cultură universală” trebuie să se impună pe toată suprafața pământului, înlăturând specificul național. În acest fel, popoarele subjugate trebuie să renunțe la lupta pentru eliberare națională, iar popoarele libere trebuie să renunțe la suveranitatea națională și să accepte dominația economic-culturală, dominația „modului de viață” a unei țări imperialiste. Scopul cosmopolitismului este identic cu scopul șovinismului și rasismului: extinderea stăpânirii unei puteri imperialiste asupra popoarelor lumii, adică realizarea unui fel de colonialism universal. Cosmopoliții sunt „oameni fără patrie”. Dezrădăcinați de solul patriei și rupți de popor, pentru ei e valabil dictonul: „Unde mi-e bine, acolo este patria”. Ei neagă sau disprețuiesc valorile create de propriul popor și ridică în slavă tot ce este străin. Un adevărat patriot respinge cosmopolitismul și este legat de patria sa, de poporul său, luptă pentru libertatea poporului, pentru demnitatea

și suveranitatea națională și muncește pentru propășirea economică și culturală a poporului.

Morala creștină condamnă șovinismul (rasismul, colonialismul) și cosmopolitismul. Ea sprijină patriotismul adevărat care este iubirea de patrie, iubirea de poporul propriu și de valorile create de el, împreună cu iubirea celorlalte popoare și prețuirea valorilor create de ele. După învățătura creștină, omenirea este o mare familie, formată din popoare egale și libere, unite prin dragostea frățească și prin conlucrarea pentru realizarea aceluiași țel: o viață mai bună, mai luminată, mai fericită, a tuturor popoarelor, a omenirii întregi. Unitatea omenirii nu e monotonie cosmopolită, ci e unitate în diversitate, fără ca unitatea să nimicească diversitatea și fără ca diversitatea să destrame unitatea. Pace și prietenie, colaborare și înfrățire între popoare, este chemarea Evangheliei lui Hristos! Căci, Mântuitorul a venit ca să fie „pe pământ pace, între oameni bunăvoire” și ca popoarele să se considere mădulare ale unui trup: „un trup, dar mai multe mădulare”, fiecare cu specificul său, cu felul lui de a fi, însă toate slujind întregului și ajutându-se unele pe altele (Lc. 2, 14; I Cor. 12, 12-26; Efes. 2, 14-17). Dezvoltarea fiecărui popor este o contribuție la dezvoltarea omenirii. Sprijinul reciproc, conlucrarea popoarelor duce la progresul fiecărui popor și la progresul omenirii întregi.

Biserica Ortodoxă a concretizat pe plan bisericesc această învățătură în organizarea ei ecumenică și națională: există o singură Biserică Ortodoxă și, totuși, există mai multe Biserici Ortodoxe naționale autocefale. E o singură Biserică Ortodoxă pentru că în toate Bisericile Ortodoxe se propovăduiește aceeași dreaptă credință, se săvârșesc aceleași sfinte slujbe, se viețuiește după aceleași principii morale, se aplică aceleași rânduieli canonice. Sinodul ecumenic și consensul Bisericilor exprimă voința tuturor Bisericilor Ortodoxe, adică voința Bisericii Ortodoxe care este una. Există mai multe Biserici Ortodoxe, pentru că fiecare Biserică națională autocefală se conduce și se organizează singură, folosește limba poporului și exprimă viețuirea ortodoxă într-un fel propriu, după specificul național. Deci: unitate în diversitate. Datorită acestui fapt, Biserica Ortodoxă a sprijinit iubirea de patrie, de popor și a promovat frățietatea între popoare. Morala creștină, prețuind patriotismul, condamnă șovinismul și cosmopolitismul și educă pe credincioși în spiritul iubirii de popor și al prieteniei cu toate popoarele lumii.

Cursul nr. 10

CONCEPȚIA CREȘTINĂ DESPRE PACE

I. Despre pace în general

În mod frecvent, pacea este înțeleasă ca lipsă de războaie. Totuși pacea deplină nu e numai lipsa de război. Ea este mai mult decât atât. Fiind un **nu** războiului, pacea este un **da** pentru viață, cu toate forțele ei creatoare spre desăvârșire, de la bine la mai bine ș.a.m.d.. Aceasta este pacea după care au însetat și însetează popoarele. Nu pacea-armistițiu între două războaie, nici pacea bazată pe forță, care subjugă și exploatează, ci pacea universală și veșnică, pacea creatoare, care conferă omenirii posibilitatea de a păși tot mai sus pe trepte de cultură și civilizație.

O astfel de pace nu poate exista decât în anumite condiții. Și anume, în primul rând, trebuie înlăturate toate limitările, toate frânele, toate piedicile ce stau în calea desfășurării forțelor creatoare ale omului, cum sunt: exploatarea muncitorului, înrobirea popoarelor, rasismul, fanatismul religios ș.a.. În al doilea rând, trebuie promovate condițiile care sprijină și ușurează desfășurarea vieții în toată plenitudinea forțelor care o împing înainte. Aceste condiții sunt: *libertatea, egalitatea, dreptatea și iubirea*. De fapt, ele se concentrează în iubire și dreptate. Dreptatea este a da fiecăruia ce i se cuvine, adică dreptul la viață, la libertate, la egalitate, la bunurile materiale și spirituale produse prin munca sa. Iubirea unește sufletele, unește popoarele și le însuflețește la muncă și colaborare pentru binele și propășirea tuturor. Pacea, deci, se bazează pe iubire și dreptate. Unde nu-i dreptate și iubire acolo nu e nici pace.

Lupta pentru pace nu trebuie confundată cu pacifismul. Slăbiciunea pacifismului constă în faptul că se limitează la generalități, la propovăduirea în general a păcii, la rugăciunea pentru pace, fără a angaja la luptă activă și organizată pentru rezolvarea în concret a problemelor actuale ale războiului și păcii. Istoria însă ne învață că pacea nu se poate dobândi numai prin dorirea ei, prin nădejdi, prin abstracțiuni, care nu mobilizează pe oameni la luptă,

numai prin rugăciuni. Pacea, ca orice bun de preț, se cucerește prin luptă, prin acțiuni hotărâte, îndelungate, adeseori eroice.

Singura cale de înlăturare a războiului și instaurare a unei păci trainice este lupta pentru pace. Nu toleranță față de militarism, ci demascarea ațățărilor la război, izolarea și punerea lor în imposibilitatea de a declanșa războiul. „Pacea nu se așteaptă, ci se cucerește” – este valabil și pentru credincioși, care știu că nici o virtute nu vine de la sine, ci se cucerește prin luptă, prin efort neconținut. Cu atât mai mult pacea, care nu e o virtute pur personală, ci are caracter universal-social.

Nimeni n-a arătat mai precis și mai frumos ce este pacea precum a arătat-o părintele bisericesc – Fericitul Augustin. El a zis că „pacea este odihna unei stări de ordine” („tranquilitas ordinis”). Câtă vreme un lucru, o ființă sau un grup de ființe se conformează ordinii sau legilor firii lor, ele sunt liniștite, odihnite. De îndată ce se abat de la aceste rânduieli, pacea le este tulburată. Câteva exemple vor adevăra cele spuse. Acul magnetic al unei busole este liniștit dacă e lăsat să arate polul nord. Peștele trăiește și el „în pace” dacă trăiește în elementul lui natural, apa. Pasărea se simte bine dacă este lăsată să zboare liber în aer. Sfărâmați această ordine și toate se vor agita. Acul busolei se va mișca mereu căutându-și direcția, peștele pe uscat se zbate și moare, pasărea închisă în colivie tânjește după libertate și apoi moare.

Vorbind despre om, vom zice că el se bucură de pace dacă se menține în ordinea cerută de natura sa. Iar aceasta este atârnarea lui de Dumnezeu. Creat de Făcătorul cerului și al pământului după chipul și asemănarea Sa, înzestrat cu un suflet nemuritor, destinat pentru viața veșnică, omul are pacea sufletului câtă vreme cu mintea crede că Dumnezeu este binele cel mai înalt, cu inima Îl iubește, iar cu voința se supune voii Lui. Dacă Îl părăsește pe Creatorul său și își caută fericirea în fapte, dacă își alege alte căi de urmat decât poruncile sfinte, omul își pierde pacea și bucuria, se neliniștește și

suferă ca un pește aruncat pe nisipul unei plaje. De aceea, același părinte bisericesc își începe o scriere de mărturisiri ale rătăcirilor și suferințelor sale cu aceste cuvinte: „Nefericită este inima mea, Doamne, câtă vreme nu odihnește întru Tine”.

A fi creștin înseamnă a fi ucenicul lui Hristos, martorul și ambasadorul Lui în lume. Înseamnă a-L imita și a-I împlini poruncile în toată vremea, a fi călăuzit de Duhul Lui în orice împrejurare. Or, ce este Hristos pentru noi credincioșii? Sfântul Apostol Pavel răspunde admirabil: „Hristos este pacea noastră” (Efes. 2, 14). Într-adevăr, prin tot ce a făcut și a învățat, Mântuitorul a fost în cel mai înalt chip divinul făcător de pace. El ne-a asigurat pacea cu noi, pacea cu aproapele, prin proclamarea și învățarea sublimei porunci a iubirii. „Să vă iubiți unul pe altul! Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții” (In. 13, 34-35).

Este clar ca lumina soarelui că un fiu al Bisericii, un credincios adevărat, nu poate fi decât un făcător de pace. Prin aceasta el devine un adevărat copil al lui Dumnezeu, are asemănare cu El, după cum Domnul ne-a învățat: „Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema” (Mt. 5, 9). Să observăm cu luare-aminte cuvântul „făcători”. Cinstea și demnitatea de a fi socotiți fii ai Celui Preaînalt se cuvine nu celor ce vorbesc frumos despre pace, ci celor care o înfăptuiesc zi de zi, prin acțiuni de bunăvoință, de milostenie, de slujire, după pilda Celui Ce a spălat picioarele ucenicilor Săi.

II. Temeiuri biblice și patristice pentru apărarea păcii

Bisericile, clericii și credincioșii ortodocși, catolici și protestanți participă activ la lupta pentru pace. Participarea aceasta nu este izvorâtă din adaptare de circumstanță la nevoile epocii noastre, ci se bazează pe învățătura creștină, dată în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, propovăduită de Sfinții

Apostoli și mărturisită de Biserică, de veacuri. De aceea, se cuvine să prezentăm pe scurt temeiurile biblice și patristice ale conlucrării creștine la lupta pentru pace.

În Vechiul Testament cuvântul *pace* – *shalom* – are un înțeles foarte cuprinzător: **a)** integritate, sănătate, plinătate, lucru isprăvit – desăvârșit; **b)** liniște, salvare, mântuire, prosperitate, fericire, binele în general, pace. În sens restrâns, el avea înțelesul de lipsă a oricărei pricini de tulburare fie dinăuntru, fie din afară și liniștea unui popor care trăiește în bună vecinătate cu alte popoare. Pacea, deci, cuprinde toate bunurile vieții: liniște, sănătate, prosperitate, fericire, mântuire. De aceea, urarea cea mai frecventă, salutul obișnuit era: „Pace ție!” (I Regi 20, 42), „Mergi în pace!” (Jud. 18, 6; I Regi 15, 6).

Pacea aceasta are temei religios, fiind pusă în legătură cu Dumnezeu. Astfel, se arată pacea dintre om și Dumnezeu în paradis, care se răsfrânge în pacea lăuntrică și pacea cu toate cele înconjurătoare (Fac. 1, 31; 2, 8, 19, 24). După căderea în păcat, se accentuează supunerea față de voia lui Dumnezeu, față de poruncile Lui, din care rezultă pacea cu Dumnezeu (Num. 25, 12-13; Is. 54, 10; Mal. 2, 5, 6). De aici și fericirea, pacea sufletului celui ce merge pe căile Domnului: „Multă pace au cei ce iubesc legea Ta” (Ps. 118, 165).

Dorința păcii este prezentă și în vreme de război: „Când te vei apropia de o cetate ca s-o cuprinzi, fă-i îndemnare la pace” (Deut. 20, 10). Regii care au domnit în pace – prin binecuvântarea lui Dumnezeu – sunt lăudați (David și Solomon sunt tipuri ale lui Mesia Care va veni), „căci atunci a fost viața mai îmbelșugată, fiecare a trăit (în pace) sub vița sa și sub smochinul său”, și Solomon, „omul păcii”, a zidit templu în Ierusalim – cetatea păcii (vezi II Cronici 3 ș.u.).

Totuși, pacea în acele vremuri tulburate era destul de firavă. Pacea universală și veșnică este proorocită ca o realitate viitoare, realitate mesianică. Mesia, Care este Fiul lui Dumnezeu, va veni în lume și va întemeia o împărăție universală (Ps. 2). Mesia va zdrobi pe asupritor și va judeca după dreptate, va face dreptate celor săraci (Ps. 43, 7; Ps. 71, 4, 7). Împărăția Lui va fi împărăția păcii universale și veșnice, pace bazată pe dreptate, căci „dreptatea și pacea se vor săruta” (Ps. 84, 11).

Aceleași proorociri – ca și psalmistul – le vestesc și profeții, doar că ele sunt mai ample. Mesia va face pace între noi și Dumnezeu (Is. 52, 12, 13). El e „Domn al păcii” și stăpânirea Lui „și pacea Lui va fi fără de sfârșit”.

Armele vor fi transformate în unelte de muncă (săbiile în fiere de plug și lăncile în seceri – Is. 8, 8-10; 2, 4; 9, 4; Mih. 4, 3; Os. 1, 7; 2, 20; Ag. 2, 22). Atunci „toți vor locui liniștiți în țara lor”, „și fiecare va sta liniștit sub vița și smochinul său” (Mih. 4, 5; 5, 3-4; Iez. 34, 25, 28; 37, 26).

În Noul Testament pacea ni se revelează sub toate aspectele ei. Că „pacea este un element constitutiv al Evangheliei lui Hristos” rezultă dintr-o simplă cifră comparativă statistică: cuvântul „evanghelie” – fără derivatele lui – se află în Noul Testament de 71 de ori, pe când cuvântul „pace” – fără derivatele lui – se află de 86 de ori. Iar salutul obișnuit este – ca și în Vechiul Testament – salutul păcii – „Pace vouă!” (In. 20, 19, 20, 26), „Mergeți în pace!” (Mc. 5, 34; Lc. 7, 50; 8, 48). Multe epistole folosesc urarea: „Har și pace” (Rom. 1, 7; I Cor. 1, 3; Efes. 1, 2; I Tes. 1, 1; Tit 1, 4; Gal. 4, 16; I Pt. 1, 2; 5, 15; III In. 15 etc.).

Iisus Hristos este „pacea noastră” (Efes. 2, 14), întâi pentru că prin jertfa Lui de pe cruce ne-a împăcat cu Dumnezeu, a făcut pace între noi și Dumnezeu (Rom. 5, 1, 10-11). Noi „avem pace cu Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos” (Col. 1, 20-22; Efes. 2, 16). Iisus Hristos este „pacea noastră”, căci restabilind pacea dintre noi și Dumnezeu, comuniunea filială cu Tatăl, El revarsă în noi harul divin și ne transformă într-o creatură nouă, sălășluind pacea profundă a sufletului unit cu El. „Pacea Mea dau vouă” (In. 14, 27), le spune ucenicilor înainte de patimă. „Pace vouă!” (In. 20, 19), le spune după Înviere. „Împărăția lui Dumnezeu” din noi este „dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfânt”, care, desigur, se manifestă și în afară (Rom. 14, 17). Aceasta este „pacea lui Dumnezeu care covârșește toată mintea”, pentru că e viață în Hristos (Filip. 4, 7). În El avem „înțelepciunea cea de sus”, care este „curată și pașnică” (Ic. 3, 17).

Iisus Hristos este „pacea noastră”, pentru că în El avem pace cu semenii și cu toată lumea. Împăcând cu Dumnezeu toate cele de pe pământ și cele din cer (Col. 1, 20), El a împăcat întreolaltă pe toți oamenii. El a adus „pe pământ pace, între oameni bunăvoire” (Lc. 2, 14). El a dărâmat zidul vrajbei dintre popoare și le-a unit într-un „trup”, „într-un singur om nou, făcând între ele pace” (Efes. 2, 14-18). Pacea lui Hristos este, așadar, un dar al cerului. Totuși, această pace, coborâtă din cer pe pământ și revărsată ca un ocean de lumină în mod tainic în toți, nu este numai un dar, ci și o răspundere, o sarcină. Cel ce a primit-o trebuie s-o păstreze, s-o apere, s-o dezvolte prin neconținută colaborare cu Hristos. El lucrează în noi pacea, dar ca pacea Lui să lucreze și să biruiască, este nevoie să fim împreună-lucrători cu Hristos.

Deci, cel ce are pace cu Dumnezeu prin Iisus Hristos este obligat să păzească și să dezvolte această pace prin lupta hotărâtă împotriva păcatului și

prin pășirea pe calea virtuții (Gal. 6, 16; Filip. 4, 7-9). Cei ce sunt mădulare ale aceluiași Trup (Biserica) – părtași ai păcii lui Hristos – trebuie să se străduiască să trăiască în pace unii cu alții, să întărească pacea dintre ei și pacea Bisericii întregi. „Trăiți în pace unii cu alții”, zice Domnul către ucenicii Săi (Mc. 9, 50). „Du-te și te împacă cu fratele tău” – recomandă Mântuitorul celui ce aduce un dar la altar (Mt. 5, 23-24). „Trăiți în pace” – scrie Sfântul Apostol Pavel corintenilor (II Cor. 13, 11), iar romanilor le scrie: „Trăiți în pace cu toți oamenii” (Rom. 12, 18).

Pacea la Sfinții Părinți. Biserica primelor veacuri creștine a propovăduit idealul păcii în Hristos și a lucrat pentru menținerea sau restabilirea păcii între creștini, în Biserică. Pentru Sfinții Părinți, pacea este cel mai mare bun pământesc. O spune Sfântul Grigorie de Nyssa. „Nimic nu este mai bun decât pacea”, zice Sfântul Ignatie al Antiohiei. „Ce este mai dulce de auzit decât numele păcii?”, întreabă Sfântul Vasile cel Mare, „acest mare și minunat bun”, cum o numește în altă parte. „Nimic nu este asemenea ei”; „ea este maica tuturor bunurilor”, afirmă Sfântul Ioan Gură de Aur, precizând: „Atât de mare bun este pacea, încât «fii ai lui Dumnezeu» sunt numiți cei care o fac și o clădesc”.

Fericitul Augustin răspunde din Apus: „Pacea este un bun atât de mare, încât chiar în cele pământești și trecătoare nimic nu este mai plăcut să auzi decât de ea, nimic mai râvnit să dorești, nimic mai bun să găsești”. De aceea, „nu există nimeni care nu voiește să aibă pace”. „Pacea – zice Sfântul Grigorie de Nyssa – e o puternică înclinare plină de iubire spre aproapele”, care tinde să înlăture starea de diviziune. „Pacea este granița armoniei și frumuseții universului: popoarele, orașele... familiile, comunitățile se conservă prin pace” – susține Sfântul Grigorie de Nazianz.

Există o pace lăuntrică, despre care Sfântul Grigorie de Nyssa zice că face să înceteze războiul intern al naturii, să nu mai lucreze legea cărnii, care

se opune legii duhului. Despre „pacea cu noi înșine” vorbește Sfântul Vasile cel Mare. Pacea aceasta se poate comunica și altora. Sfântul Grigorie de Nazianz zice: „E mai bine să ne facem mijlocitori de unire și iubire, decât de dezbinare și despărțire”. Iar Sfântul Vasile cel Mare mărturisește: „Am vrut să fiu întotdeauna mijlocitor al păcii”. Un spirit de pace nu unește într-o parte, dezbinând în alta, ci le aduce pe toate laolaltă. Aceasta – în mijlocirea păcii între indivizi, în Biserică, între Biserici și între popoare.

Pacea este darul ceresc și de mântuire al lui Hristos: „ea este necesară pentru noi și folositoare”, zice Sfântul Vasile cel Mare. Apoi continuă: „Nimic nu este mai propriu creștinului decât să fie făcător de pace”; de aceea, Domnul ne-a făgăduit cea mai mare răsplată pentru aceasta. De aceea, „nu pot să mă numesc adevărat slujitor al lui Hristos fără dragostea unuia față de altul și fără să fiu în pace cu toți, atât cât depinde de mine”. Origen afirmă: „Creștinul e dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa ... și dacă e necesar chiar cu primejdia vieții și a bunului nume”.

Sfântul Ioan Gură de Aur se ocupă mai pe larg cu pacea: „Niciodată n-am fost și nu vom fi dușmani ai păcii, căci dacă vom pierde pacea, ne vom face dușmani ai celor care au auzit de la Hristos cuvintele: «Pace vouă!»”. Și tot el mai arată că pacea trebuie să devină un bun al tuturor oamenilor: „Ne rugăm cerând înger de pace și pretutindenii cerem pace, fiindcă nimic nu este asemenea ei. La Biserică întâistătorii dau pacea, zicând: Pace vouă! – o dată, de două ori, de trei ori și de mai multe ori. De ce? Fiindcă ea este maica tuturor bunurilor, temeiul bucuriei”.

III. Lupta pentru pace – datorie creștină

Întrupat din dragostea nemărginită față de om, pentru a-l reaseza în starea inițială pierdută prin păcatul strămoșesc, Mântuitorul aduce pacea în

întreitul ei aspect și o propovăduiește în timpul lucrării Sale pe pământ. Ne îndeamnă să trăim în pace unii cu alții (Mt. 5, 25). „Pace vouă!” este salutul Său obișnuit adresat ucenicilor și prin ei tuturor oamenilor (In. 20, 19-26), salut repetat de atâtea ori la Sfânta Liturghie prin formula „Pace tuturor!”. Pe „făcătorii de pace” (Mt. 5, 9) îi ferește Mântuitorul și pacea o lasă lumii ca scump testament: „Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă” (In. 14, 27). Iar Sfinții Apostoli, credincioși poruncii primite, îndeamnă mereu pe creștini să trăiască în pace cu toți oamenii (Rom. 12, 18), în pacea lui Dumnezeu care covârșește toată mintea (Filip. 4, 7), în pacea lui Hristos, care să stăpânească toate inimile (Col. 3, 15).

Astfel, solia creștinismului este solia păcii, element constructiv al învățaturii sale și obiectiv al misiunii sale în lume. Pentru acest cuvânt și Sfânta noastră Biserică Ortodoxă, păzitoare și explicatoare autentică a învățaturii creștine, este prin definiție Biserica păcii. Credincioasă față de Întemeietorul ei, ea propovăduiește pacea, împlinind și o dorință firească a omului. Căci pacea eliberează omenirea de sub amenințarea morții de fiecare clipă și o redă muncii constructive, creatoare de bunuri materiale și de valori spirituale, de civilizație și de cultură. Pe scurt, pacea este creatoare de condiții favorabile îmbunătățirii morale a omului, necesare atât în procesul mântuirii, cât și progresului său în domeniile de activitate pământească.

După concepția creștină, popoarele fac parte din aceeași mare familie, descind din aceeași unică pereche de oameni, au aceeași natură, același scop, aceeași lege morală naturală, sintetizată în Decalog, stau sub povara aceluiași păcat original, dar au și aceeași chemare la aceeași mântuire. De aceea, ele trebuie să trăiască în bună înțelegere, în iubire și colaborare pașnică, integrate în „împărăția lui Dumnezeu pe pământ”, care este împărăția păcii. Deci, pacea în toate aspectele ei, făcând parte din substanța învățaturii creștine, constituie și obiectiv al misiunii Bisericii noastre în lume.

Învățătura Bisericii noastre cuprinde principii care, asimilate de conștiința credinciosului, rodesc pe plan social. Biserica dispune în învățătura sa de elemente care prin definiție sunt de natură a crea condiții prielnice realizării și păstrării păcii în relațiile dintre oameni, ca și între colectivitățile lor. Sunt principiile de iubire și de dreptate – prin propovăduirea și adâncirea cărora în conștiința umană, Biserica este convinsă că poate contribui la pacea lumii, obiectiv urmărit permanent de ea. În această lucrare, Biserica, după concepția ei despre pace, procedează sistematic. Ea are convingerea că problema păcii, în esența ei, este întâi de ordin sufletesc-moral.

Pacea în ființa omului înseamnă: stăpânirea instinctelor minore, disciplinarea eu-lui propriu, armonia dintre impulsurile trupului și aspirațiile sufletului – ceea ce numește Sfântul Apostol Pavel „lepădarea omului vechi și îmbrăcarea în omul cel nou” (Efes. 4, 22). Iar pacea cu Dumnezeu înseamnă trăirea vieții pământești în deplină ascultare și împlinire a poruncilor Sale, cu ajutorul harului divin, trăirea afectivă a dragostei revărsată de sus. Realizată în interiorul omului și cu Dumnezeu, ea se va răsfrânge cu necesitate și asupra raportului cu semenii, implicând și raporturile dintre colectivitățile umane.

Aceste raporturi, după concepția Bisericii, trebuie să fie dirijate de cele două virtuți amintite: iubirea și dreptatea, în care sunt sintetizate toate datoriile de comportare creștină față de semenii și care, în funcțiile lor sociale, se completează și perfecționează reciproc atât de minunat. Iar trăirea sinceră a iubirii și înfăptuirea fără reticențe a dreptății creează mediul prielnic pentru realizarea și păstrarea păcii, după toate înfățișările ei – a păcii, care rodește bogat pentru binele individual și pentru cel colectiv, pentru progresul omenirii.

Pacea, după concepția creștină, trebuie să înflorească din iubirea curată față de aproapele și să fie construită pe egalitate, libertate, frățietate și dreptate socială. Credincioasă învățăturii Mântuitorului, Biserica Ortodoxă

este, deci, Biserica păcii și condamnă războiul. Mântuitorul n-a dat o poruncă specială cu privire la război, și nici Sfinții Apostoli nu s-au exprimat în privința aceasta. Sfântul Ioan Botezătorul spune ostașilor doritori de pocăință: „Nu asuprați pe nimeni, nu năpăstuiți pe nimeni și fiți mulțumiți cu plata voastră” (Lc. 3, 14). Mântuitorul vindecă pe sluga sutașului din Capernaum (Mt. 8, 8-13); Sfântul Apostol Petru botează pe sutașul Corneliu (Fapte 10) și nu li s-a cerut ostașilor să renunțe la starea lor.

Dacă unii dintre Sfinții Părinți opresc creștinii de la serviciul militar, faptul își are explicația în primejdia ce o prezenta el pe atunci pentru credința lor. De altă parte, Mântuitorul nu acceptă să fie apărat cu sabia de Apostolul Petru în grădina Ghetsimani: „Întoarce sabia ta la locul ei, că toți cei ce scot sabia, de sabie vor pieri” (Mt. 26, 52). Deci, cum trebuie privit războiul din punct de vedere al învățaturii creștine?

Repetăm afirmația: *Biserica Ortodoxă în principiu condamnă războiul*. Totuși, moraliștii ortodocși sunt de acord că din învățătura generală a Bisericii se poate desprinde îngăduirea războiului de apărare, ca act de legitimă apărare. Statul, ca și individul, are dreptul să se apere când este atacat în existența sa de dușmani, are dreptul și datoria să apere bunurile materiale și spirituale ale cetățenilor împotriva atacurilor dușmănoase. Când, deci, necesitatea socială cere, fiind caz de legitimă apărare, războiul este îngăduit cu condiția să se respecte principiile generale ale dreptului și moralei, să se cruțe, pe cât este cu putință, sângele omenesc, precum și viața, onoarea și bunurile acelor ce nu luptă, iar față de prizonieri, să se arate iubirea față de oameni. În acest sens trebuie interpretată afirmația Sfântului Atanasie cel Mare: „În războaie, a suprima pe vrăjmași este și permis și vrednic de laudă”, și afirmația Sfântului Vasile cel Mare: „Uciderile din război nu le-au socotit Părinții noștri între ucideri; mi se pare că le dau iertare celor care luptă întru apărare pentru cumințenie și pentru

buna cinstire de Dumnezeu”. De altfel, Bisericii în nici un chip nu-i revine să ia hotărâri în chestiuni de război, căci ele intră prin definiție în atribuțiile statului.

Ca cetățeni devotați ai patriei noastre, să sprijinim toate acțiunile inițiate de cei ce ne ocârmuiesc pentru stabilirea păcii, pentru tratative și pentru dezarmare. Mai ales, negocieri și tratative! Orice război, chiar cel mai drept, este o rană în trupul omenirii, o tulburare a ordinii creștine. El trebuie evitat prin toate mijloacele. Zice în acest sens Fericitul Augustin: „Vrednici de toată lauda sunt vitejii din război care nu se feresc de nici o primejdie pentru a înfrânge pe vrăjmași și a apăra patria. Dar mai vrednic de laudă este a face războiul netrebuitor, prin cuvântul tratativelor”. Așadar, strâns uniți în numele Împăratului păcii, Hristos, să ne facem datoria ca fii ai luminii și să formăm un zid de granit împotriva tuturor acelor care uneltesc împotriva unității neamului omenesc, a culturii și a civilizației, împotriva vieții noastre și a copiilor noștri.

Cursul nr. 11

RESPONSABILITATEA BISERICII ÎN LUMEA ACTUALĂ

I. Lumea aceasta și istoria ei

Sfânta Scriptură vorbește de „lume” și „oameni” în vederea mântuirii oferite de Dumnezeu. Complexitatea discursului se ridică la complexitatea răspunsului omului la oferta lui Dumnezeu. În toate acestea este reflectat misterul divin al dreptății și al milei. „Eu am venit ca (lumea) viață să aibă și

din belșug s-o aibă” (In. 10, 10). Nu este cunoscut în Biblie un dualism absolut între lume și mântuire, fiindcă mântuirea are loc tocmai în mijlocul lumii reale, nu în afara ei. „Când a venit plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub lege. Ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfierea” (Gal. 4, 4-5). Deci, Cuvântul sau Fiul lui Dumnezeu „în lume era și lumea prin El s-a făcut” (In. 1, 10).

Dumnezeiasca Scriptură nu este interesată de o lume neutră de obiecte; întreg universul este creat de Cuvântul lui Dumnezeu (Fac. 1; In. 1). Este un mesaj, o revelație a slavei lui Dumnezeu, un dar pentru om ca să-l admire și să-l aprecieze ca un semn al măririi și bunătății lui Dumnezeu. Iată, deci, că întreaga creație reprezentată și culminată de om stă în fața lui Dumnezeu și poate să-L adore „în adevăr” (In. 4, 24) și să găsească „odihnă” în El (Mt. 11, 28). Dar aceasta poate să-L și respingă și astfel să întunece și să contamineze lumea cu toate consecințele acestei decizii. „Viață și moarte ți-am pus Eu astăzi înaintea ta, și binecuvântare și blestem. Alege viața ca să trăiești tu și urmașii tăi” (Deut. 30, 19).

Lumea este întotdeauna pentru om și a omului. Relația lui cu lumea este decisivă pentru relația lui cu Dumnezeu și invers. Pentru om lumea este un dar binecuvântat dacă el o recunoaște ca și creația lui Dumnezeu, dar este și mesaj. Omenirea, revoltându-se împotriva Creatorului, se condamnă pe sine și atrage lumea, pământul încredințat întregii rase umane, în mizerie și întuneric (Rom. 8, 20-22). Omul, căzând în păcat, a avut drept urmare deformarea profundă a fundamentului moral, slăbind puterea sa de stăpânire asupra naturii, asupra lumii. După concepția teologică creștină, prin neascultarea față de porunca divină, s-a distrus armonia între creație și Creator (Fac. 3, 18), forțând omul să culeagă spini și pălămidă, iar natura să geamă în nădejdea mântuirii (Rom. 8, 19, 23). Teilhard de Chardin, în interpretările sale teologice, arată că natura este activă, iar universul se străduiește să atingă gradul cel mai înalt de perfecțiune. Deși omul și lumea au căzut, totuși voia lui Dumnezeu de mântuire este mai mare. „Lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o” (In. 1, 5).

Marele adevăr despre lume care aruncă lumină asupra tuturor este că „Dumnezeu așa a iubit lumea încât pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (In. 3, 16). Dumnezeu, prin nesfârșita Sa iubire proniatoare, coboară la noi și ne vindecă prin însăși introducerea Logosului divin în organismul suferind al făpturii noastre. Omul a fost restaurat în Iisus Hristos, și lumea, de asemenea, a căpătat prin Hristos o destinație nouă. De aceea, Iisus a fost numit „Mântuitorul lumii” (In. 4, 42; I In. 4, 14). Pentru lume S-a întrupat, a murit pe cruce și a înviat Fiul lui Dumnezeu. Întruparea, răstignirea, învierea și

Înălțarea Mântuitorului stau la temelia învierii noastre și a reînvierii întregii creații (I Cor. 15, 14; Rom. 8, 19), destinată să fie „pomul vieții”, potirul ce ne poate îmbia la viața dumnezeiască fără de moarte și „grădina prin care umblă Dumnezeu”.

Omul-Dumnezeu, Iisus Hristos, este Cel Care relevă înțelegerea corectă a lumii și a omului. El demască păcatele lumii prin actul răscumpărării. Paradoxul este că El, Care a descoperit dragostea lui Dumnezeu pentru lume, este refuzat de lume. Victoria lumii în răstignirea lui Iisus, care este cea mai clară manifestare a co-umanității, devine victoria dragostei lui Dumnezeu asupra lumii. Viața istorică e scăpată de păcat ca un stigmat necesar, întrucât vine Iisus în istorie din afară de ea. Deci, ultimul cuvânt către lume și al lumii nu este respingerea, ci este acceptarea lumii de către Dumnezeu în Persoana Fiului Său „Cel iubit” (Mt. 3, 17), Dumnezeu asigurând lumea și omul că El, în dragostea Lui, este mai mare decât mizeria lumii păcătoase. Tocmai pentru că ne-a iubit, Hristos „S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte – și încă moarte de cruce” (Filip. 2, 8). Cu cât iubirea oferită a fost mai mare, cu atât rezultatul ei a fost simțit mai dureros. Totuși, numai printr-o astfel de coborâre putea ea câștiga pe oameni.

Însuși sensul vieții s-a împlinit în Hristos, întrucât El a dat posibilitatea ca omul și lumea să ajungă la desăvârșirea finală și la viața de veci. Cu evenimentele ce au urmat răstignirii lui Iisus, ceva radical nou s-a produs în istoria umanității, care poate fi numit o „nouă creație”. Puterea învierii, a vieții a apărut drept o putere pe care nu sunt capabile să o învingă puterile morții, biruite definitiv. Învierea a transformat radical cadrul social al vieții umane. Iar prin înălțarea Sa de-a dreapta Tatălui, în calitate de jertfă curată, Hristos ne poate imprima și nouă starea de jertfă curată și ne poate introduce și pe noi la Tatăl Lui.

Viața autenticilor discipoli ai lui Hristos este o viață în „această lume”, în acest paradox al unei lumi create de Dumnezeu, căzute și totuși obiectivul dragostei Sale, o lume confuză și nerecunoscătoare. Ucenicii nu sunt din această lume păcătoasă (cf. In. 15, 19), în sensul că pot și se străduiesc să trăiască pe linia unei frumuseți a curăției, a unui caracter superior. Ei pot fi o lumină care strălucește în această lume, nu de la ei înșiși sau de la o înțelepciune pământească, ci de la o putere care vine de sus. Ei sunt capabili

să-și iubească și dușmanii, capabili să iubească pe aceia care, în ochii lumii egoiste și arogante, nu contează (cf. Mt. 5, 11).

Ortodoxia privește lumea mai întâi ca operă a lui Dumnezeu, operă care, Dumnezeu a văzut că este bună (Fac. 1, 31). În al doilea rând, ea e socotită părtașă la căderea în păcat, odată cu căderea omului, și astfel devine o lume a păcatului, despre care Sfântul Apostol Ioan spune că nu trebuie iubită (I In. 2, 15-16). În al treilea rând, lumea e răscumpărată de Dumnezeu prin jertfa Fiului Său (In. 3, 16) și se face din nou vrednică de iubire. O trăsătură comună a tuturor părților din Biblie este viziunea dinamică, optimistă care angajează reciproc lumea și omul în procesul desăvârșirii. Lumea răscumpărată are istorie, lumea este istorie în care creștinul așteaptă veacul eshatologic. Cu această perspectivă el este solidar cu lumea, fiindcă „omului nou” îi va corespunde un „veac nou” în Împărăția lui Dumnezeu.

Prin promisiunile divine și îndemnurile Duhului, lumea „ce va veni” este deja prezentă, și cei ce cred în Hristos trăiesc din viața Învierii Lui, fiind morți întrucâtva vieții de păcat și veacurilor dinainte, eonului lumii acesteia. Odată cu Învierea lui Hristos, separarea dintre „veacul de acum” și „veacul ce va să fie” (Mt. 12, 32) nu mai există, deoarece eshatologia pătrunde în istorie. Deși distincte din punct de vedere ontologic, temporalitatea și veșnicia nu se opun și nu se exclud. Anii vieții omenești nu sunt pași spre moarte, ci prilej de valorificare a darurilor primite de la Dumnezeu și posibilități de dobândire a vieții veșnice. Așa că, diferitele întrebări ale cuvântului „lume”, indicând realități disparate ca: buna creație a lui Dumnezeu, solidaritatea pierdutei într-o lume căzută, solidaritatea mântuirii prin credința și viața în Hristos, sunt inter-relate, asociate într-o sinteză dificilă de faptul că această lume de oameni și femei este o istorie care se petrece aici și acum.

Destinul comunității umane a devenit unul pentru toți, pe când mai demult diferitele grupuri de oameni au avut o istorie a lor, personală. Istoria a devenit acum un obiect important al vieții creștine. Ea implică o nouă viziune a creației și a evoluției unei singure lumi încredințate întregii omeniri. Aceasta pentru că Iisus Hristos este omul central al istoriei, a Cărui omenitate nu e confiscată de un individ omenesc, ci rămâne la fel de aproape de toți ca fiind mediul de apropiere a lui Dumnezeu, Care nu are tendința egocentrică a inșilor umani, ci e purtătorul de grijă al tuturor. De omenitatea lui Iisus nu se poate face uz egoist. Prin ea Iisus îmbrățișează omenirea și întreaga ei istorie în care „nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască”, pentru că toți sunt una în Hristos Iisus și „Același este Domnul tuturor” (Gal. 3, 28; Rom. 10, 12).

În procesele biologice, în întreaga evoluție și mai ales în aceea a vieții, care tânjește spre unitatea între ființele umane, este o prezență a Duhului Care reînnoiește fața pământului în această direcție (Ps. 103, 31). Duhul Sfânt este Cel Care leagă Biserica actuală nu numai de comunitatea istorică a Apostolilor, ci și de adunarea Mielului la sfârșitul timpului, când El va strânge vulturii în jurul trupului Său (Mt. 24, 28; Lc. 17, 37). Așa cum mărturisim în *Simbolul credinței*, Duhul Sfânt este „Domnul de viață făcătorul”. Prin Duhul Sfânt are viață lumea și tot prin El istoria lumii și a omenirii este capabilă de înnoire și progres, participând în mod spiritual la realitatea Împărăției viitoare. Creștinul autentic știe că contribuția sa la mântuirea tuturor este, chiar în dimensiunea sa cosmică, domeniul în care propria mântuire este realizată. Istoria ne face responsabili pe unii față de alții pentru eternitate. Dumnezeu nu vrea individualism de monade în sens protestant, ci

solidaritate istorică. Altfel istoria n-ar avea nici un rost. Biserica ar fi imposibilă, nemaieistând decât un raport particular între ins și Dumnezeu.

Responsabilitatea noastră este angajată pe un câmp vast și într-un timp nedefinit. Fapta noastră are repercusiuni asupra celor prezente și a celor viitoare. Această lume care, prin dezvoltarea tehnologiei și comunicației, este în mod irevocabil una, trăiește într-un fel de tribalism moral. Consecințele previzibile ale teoriilor individualiste înguste și ale legilor aplicate întregii istorii și umanității nu sunt încă luate în considerare în mod realist. Acțiunea politică, planificarea economică, dezvoltarea tehnologiei sunt determinate înăuntrul limitelor fiecărei națiuni. Aceste probleme de bază nu pot fi depășite fără o nouă gândire. În acest moment istoric, credința noastră într-un Dumnezeu este testată de libertatea noastră de a acționa în solidaritate pentru această lume.

Creștinii, trăind în lume și în istorie, au responsabilitatea de a împărți pâinea dată de Tatăl și de a-și organiza toate talentele pentru ca prin muncă să hrănească pe cei flămânzi. Sfântul Vasile cel Mare spune: „Oricine reține, nu importă ce dar de la Dumnezeu, pentru propriul său folos, și fără a face să profite și altul de el, va fi condamnat pentru că și-a ascuns talentul”. Ca și copiii ai lui Dumnezeu ne putem mânca pâinea împreună numai recunoscând demnitatea și libertatea tuturor de a participa la masa comună a vieții istoriei în cadrul căreia Iisus S-a făcut prin iubire și ca om inima lumii, după ce era Logos creator.

Hristos, Care S-a revelat ca Înviere, este Cuvânt întrupat Care completează munca creației, efortul lumii, dinamica istoriei. El predică Împărăția veșnică a Tatălui, vindecă pe bolnavi, eliberează pe asupriți, hrănește pe flămânzi și îndeamnă pe toți la frăție în dreptate și pace. Privind la Hristos, Care Se oferă ca Pâinea vieții pentru viața lumii (In. 6), ne simțim datori să ne ridicăm cu curaj pentru cauza tuturor oamenilor și prin această angajare vom găsi noi posibilități să actualizăm credința noastră și să invităm pe alții la o participare responsabilă.

Responsabilitatea noastră nu este în afara istoriei prezente, pentru că încrederea noastră este în Dragostea veșnică (cf. I In. 4, 8), în Dumnezeu Care este prezent în mijlocul istoriei umane și o conduce spre realizare desăvârșită. Căci, așa cum afirma Sfântul Isaac Sirul, Iisus era de față, în taină, în toate timpurile, în toate lucrările deosebite ale iconomiei Lui. Același Iisus este și acum Domn al istoriei. „Iisus Hristos – ieri și azi și în veci – este Același” (Evr. 13, 8). Dacă trăim după Evanghelie putem transforma lumea radical. Acest lucru este posibil în și prin Biserică, fiindcă atâta vreme cât separația între vechiul eon și cel nou nu s-a produs, lumea rămâne câmpul de activitate al Bisericii.

II. Relația dintre Biserică și lume

Relația dintre Biserică și lume nu este un dialog între o realitate propriu creștină și alta care ar fi străină creștinismului, între religios și profan, supranatural și intramonden, ci între două moduri complementare de a trăi unicul creștinism: expresia eclezială, sacră, specială, a vieții teologale a creștinilor și expresia mondenă, non-specială, a aceleiași vieți a harului. Între Biserică și lume există o deosebire ontologică, dar creștinul nu trăiește în două sfere de existență opuse. Ordinea divină în care există Biserica nu este o ordine închisă, separată de lume. Pe de o parte, Biserica trăiește din relația ei cu Dumnezeu, de aceea elementul spiritual este primordial. Pe de altă parte, Biserica, fiind și o comunitate umană, nu poate rămâne străină față de viața în societate. Ortodoxia nu poate fi contra lumii, pentru că nu duce o viață ruptă de lume. Ea și-a dezvoltat misiunea și viața ei, având înțelegere față de realitățile concrete, variate, istorice, ale credincioșilor ei.

Sunt, fără îndoială, și perspective și atitudini cu privire la relațiile dintre Biserică și lume. Norma și criteriul este relația lui Dumnezeu cu lumea revelată în Iisus Hristos. El vine ca un Răscumpărător și oferă remediul ca un slujitor (Mt. 20, 28). Și, deși slăvit de Tatăl, El vrea ca Biserica înființată de El să continue misiunea Lui și prezența cvasi-sacramentală pentru lume, să fie o Biserică care Îl urmează în mod radical ca slujitor. Dumnezeu nu S-a întrupat într-o lume cuminte, credincioasă, care Îl aștepta cu brațele deschise. Cu toate acestea, El a venit s-o servească. Dumnezeu nu se plasează în contratimp cu lumea, pentru că ea nu crede. Nu o părăsește, pentru că ea se îndoiește. El vine în timp. Se întrupează în istorie, sfințește timpul și istoria. Răscumpără lumea prin jertfa Sa, până la atâta o prețuiește. Dă pentru ea viața lui Dumnezeu-Omul. De aceea, nu lumea este pentru Biserică, mai degrabă Biserica, „Trupul lui Hristos” (Col. 1, 18) este pentru lume. Eczeziologia, dacă nu i se dă adevărata perspectivă cosmică, dacă nu este înțeleasă ca și forma creștină a cosmologiei, este întotdeauna eczeziolatră. Tocmai din acest motiv Sfinții Părinți au arătat că nu se poate o separare sau o distribuire netă între sfera materială și cea spirituală, între Biserică și lume, chiar dacă ele apar ca două „ordini” din punct de vedere al structurilor.

Deschiderea Bisericii față de lume ține de însăși esența învățăturii sale, fiind fundamentată pe datele Revelației. Natura Bisericii este de a exista în lume, iar prezența și lucrarea ei în lume se înscriu în planul iconomiei divine. De aceea, Biserica nu poate fi despărțită de lume. În Hristos creația a devenit o comunitate ecumenică, un trup universal (Efes. 3, 15). Nimeni până la întruparea Fiului lui Dumnezeu n-a fost în stare să dea atâta însemnătate lumii și în special omului.

Faptele Apostolilor indică prezența ideală a micii comunități de discipoli ai lui Hristos. Ei s-au bucurat de favoarea întregului popor și erau ținuți în mare cinste (cf. Fapte 2, 47). Ei erau o comunitate model, unde lauda lui Dumnezeu era reflectată în dragostea reciprocă și în solidaritatea generoasă. Creștinii intenționau să fie pentru lume ceea ce este sufletul pentru corp. Ei se încredințau în puterea rugăciunii și în mărturia convingătoare a vieții, ca serviciul lor către lume. Un text din *Epistola către Diognet* este clasic în ceea ce privește atitudinea primilor creștini față de lume: „Creștinii nu sunt aparte de ceilalți oameni, nici prin țară, nici prin limbă sau îmbrăcăminte. Ei nu locuiesc în orașe numai ale lor, nu folosesc vreun dialect extraordinar și felul lor de viață nu are nimic special. Ei locuiesc în cetăți grecești sau barbare, potrivit cu casa în care trebuiau să locuiască; ei respectă obiceiurile locale cu privire la haine, la mâncăruri și cu privire la toate obiceiurile vieții”. De aceea, și Sfântul Vasile cel Mare ne adresează următorul îndemn: „Să imităm prima adunare a creștinilor. La aceștia toate erau comune: viața, sufletul, unirea sentimentelor; masa le era comună, frăția nezdruncinată, dragostea nefățarnică, care făcea un singur trup din mai multe trupuri și săvârșea o singură unitate din diferite suflete”.

Prin chemarea și harul dumnezeiesc Biserica este sfântă, dar ea este și lumească, în diverse înțelesuri biblice; ea este acea parte privilegiată a lumii unde acceptarea divină devine în mod clar vizibilă și efectivă. Biserica Cuvântului întrupat întrupează în mod legitim câteva din modelele și structurile gândirii unei culturi și societăți concrete. Biserica poate ajuta indivizilor societății și activității umane, dar, la rândul ei, poate primi și ea

ajutor de la lumea modernă pentru că Biserica nu deține monopolul asupra a tot ceea ce este adevărat, bun și frumos. Ea înțelege că istoria sa este întrețesută cu aceea a lumii întregi, în cadrul căreia creștinul ca microcosmos și colaborator al lui Dumnezeu are posibilitatea să se desăvârșească până la îndumnezeire și să desăvârșească și cosmosul prin geniul minții sale.

Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți arată că între om și societate există un raport strâns de reciprocitate care implică responsabilitatea credinciosului față de semenii săi. Mesajul creștin are un caracter social, exprimat în teologia patristică și prin considerarea Bisericii ca „familie a lui Dumnezeu”, ca o unitate a celor mulți care formează o comunitate de credință și viață. Biserica este întotdeauna o entitate socială vizibilă. Indiferent că dorește sau nu, ca entitate socială ea este o realitate de influență în domeniul social. Biserica are o enormă misiune pentru lume și societate, misiune care nu se restrânge numai la eliberarea indivizilor din robia păcatului. Hristos, Răscumpărătorul lumii, vrea ca Biserica să fie a eliberării de exploatare, opresiune și orice alt fel de rău temporal, realități produse și perpetuate de păcatele celor mulți. A fi în lume și în istorie înseamnă să fim creștini cu timpul nostru. Cei care ar voi să izoleze cetatea pământească de trecut și de eternitate pierd dimensiunea în care viețile omenești își au ultimul sens, și perspectiva în care nevoile vieții pământești sunt cu adevărat văzute. Dar tot așa, cei care ar voi să aspire cu devoțiune spre cer, fără să realizeze anticiparea cerului ce trebuie găsită în cetatea pământească, ajută o falsă dihotomie, care e cauza multor rele.

Biserica, ca instituție și popor al lui Dumnezeu, trebuie să acționeze în solidaritate cu toți oamenii de bunăvoință pentru binele lumii. Ecleziologia socială se bazează pe ideea de comuniune și își are sursa în acea „rudenie” dintre Dumnezeu și om, și a oamenilor între ei. Deci, nu este vorba de o simplă solidaritate umană, ci de o participare ontologică din care decurge necesitatea de răspundere reciprocă și de slujire.

Biserica își justifică misiunea sa fiind prezentă în lume, nu într-un scop de dominație sau de clericalism, ci prin colaborarea ei vie și dinamică cu societatea umană, prin slujirea lumii cu smerenie, cu onestitate și cu conștiința vie că așa merge pe urmele Celui Ce a spălat picioarele ucenicilor (In. 13, 15). Mântuitorul Hristos este pentru creștini Modelul de a sluji lumea. Aceasta îl face pe Sfântul Ioan Gură de Aur să zică credincioșilor săi și nouă: „Luați-vă de acolo Modelul. Iată un chip perfect. Lui asemănați-vă în fiecare zi”. Numai o Biserică ce practică puterea în spirit de umilință, în vederea realizării unei comunități de părtășie și de slujire, poate fi pentru lume un „semn” al Împărăției.

Părăsind lumea, Biserica ar renunța nu numai la misiunea sa, ci, de asemenea, la dragostea lui Dumnezeu, Care într-atât a iubit lumea încât a dat pentru ea pe Fiul Său Cel Unul-Născut. Dumnezeu a iubit lumea ca pe creația Sa, și această dragoste a lui Dumnezeu rămâne în lume până la venirea Fiului întru slavă. Problema „acceptării” sau „non-acceptării” lumii de către Biserică, este o falsă problemă. Biserica nu poate accepta lumea, ca și cum ar fi a lumii, pentru că Biserica nu e din lume, dar ea nu poate nici să n-o accepte, pentru că există în ea și pentru că are, în raport cu ea, o misiune specială.

III. Responsabilitatea concretă a Bisericii în slujirea lumii, astăzi

Creștinii, pătrunși de însemnătatea rosturilor lor pe pământ, au chemarea să readucă în actualitate și să întrupeze în realități de viață doctrina socială a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Misiunea lor este de a trăi intens cu alți oameni, de a merge alături de ei în munca lor grea, în suferințele lor și în speranțele lor. Creștinii trebuie să anunțe prin

propria lor viață și prin mărturia lor că Duhul lui Dumnezeu este deja în lucru în lume, adesea într-un chip anonim și ascuns. Slujirea se întemeiază pe preceptele evanghelice, precum și pe spiritul de comunitate al oamenilor, fiind o consecință morală a „proexistenței”, adică a existenței pentru alții și împreună cu alții, urmărind ridicarea comunității umane pe trepte mai înalte de propășire.

Creștinul, avertizat de prezența păcatului și a răului în om (egoism, orgoliu, nevoia de a domina și a avea cât mai multe satisfacții materiale), trebuie să joace rolul său evanghelic, de ferment în aluatul uman; credința sa trebuie să-i permită de a fi o lumină pe care să nu o lase sub obroc (Mt. 5, 15). Obștea creștină reprezintă, deci, aluatul prin care Hristos, în Duhul Sfânt, dospește toată frământătura (Mt. 13, 33), adică transformă lumea. Știind că dragostea între oameni este esențialul anunțului evanghelic, creștinul trebuie să caute peste tot ocaziile de a practica dragostea, de a o răspândi. Trebuie să știe că rolul său, mărturia credinței sale, este de a face explicită acțiunea ascunsă a lui Dumnezeu în lume, făcând-o manifestă prin exemplul propriului său angajament, lucid și plin de speranță. Creștinii sunt trimiși nu să judece lumea, ci să aducă vestea cea bună a mântuirii, dreptății și împăcării: „Cu pace să ieșim, întru numele Domnului”.

Responsabilitatea creștină față de problemele omenirii contemporane este mult mai mare într-o vreme ca a noastră, când Biserica, prin credincioșii ei, venind în contact cu toate realitățile vieții practice și sociale, trebuie să-și justifice prezența și utilitatea ei în lumea creștină. „Biserica – zice Homiacov – nu este o doctrină. Ea nu este un sistem și nu este nici o instituție. Biserica este un organism viu al adevărului, al slujirii sau, mai exact, adevărul și iubirea ca organism”.

Evanghelizarea vizează în profunzime un nivel mai radical, acela al relației fiecărui om cu Dumnezeu, al desăvârșirii sale duhovnicești și umane, dar această dimensiune verticală traversează obligatoriu dimensiunea orizontală a efortului de promovare și eliberare umană. Separarea între vertical și orizontal, între evanghelizare și acțiune socială, între teologia evanghelică și cea a eliberării, este o polarizare nu numai artificială, ci și nebiblică. Căci Evanghelia este, în același timp, proclamarea unui mesaj dumnezeiesc către lume și prezentarea unui mod de viață.

Mesajul evanghelic este, cu adevărat, liberator al omului și, în același timp, contestatar al tuturor alienărilor și opresiunilor. Porunca „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Mt. 22, 39), înseamnă să te îngrijești de aproapele tău ca de tine, să suferi pentru el ca pentru tine, să te bucuri de bucuriile lui ca de ale tale, să se împărtășească de bucuriile vieții egal cu tine, realizând adevărata dreptate, și înlăturând orice distanță spirituală între el și tine. Aceasta este iubirea absolută. Iar slujirea lui Dumnezeu se validează, se verifică prin slujirea oamenilor. Slujirea aproapelui și a lumii se echilibrează cu slujirea lui Dumnezeu și a noastră înșine și dă un sens vieții noastre.

De aceea, Biserica niciodată n-a înțeles că trebuie să închidă pe credincioșii săi într-o comunitate preocupată exclusiv de problemele de credință, ci, întrucât aceștia sunt și ei ființe omenești reale, vrea să contribuie la creșterea lor spre a deveni factori folositori ai comunității umane deschise vieții largi, preocupată de toate problemele existenței. Paul Evdokimov numește Biserica „macro-anthropos”, așa cum omul este un microcosmos; asta înseamnă că ea, în calitate de „Trup al lui Hristos”, trebuie să-I preia funcția slujirii pe care Și-a anunțat-o și a transmis-o în istorie prin Apostoli (Mc. 10, 45; In. 13, 15).

Responsabilitatea creștină ne îndeamnă la acțiune pentru schimbări importante în opinia publică, în înțelegerea și crearea culturii, în sistemul economic. Creștinii pot fi importanți factori de influență și de opinie, acționând asupra unei opinii publice, plină de prejudecăți rasiste sau egoism de clasă, sau anunțându-i pe cetățeni asupra amenințării

poluării și degradării care apasă asupra mediului înconjurător și, deci, asupra omului însuși. Biserica poate transmite lumii convingerea că creaturile lui Dumnezeu slujesc nu lui Dumnezeu, nici îngerilor și nici lor înșile, ci numai omului.

Biserica, în virtutea Evangheliei care i s-a încredințat, proclamă drepturile omului, recunoaște și ține în mare cinste dinamismul timpului nostru, care, peste tot, dă un nou elan acestor drepturi. În vremea noastră, milioane de oameni suferă de foame, de lipsa de acces la bunurile culturale, de exploatare, discriminări și opresiune. Pentru a-i convinge de adevărul învățaturii creștine, Biserica trebuie să devină ea însăși Biserică a săracilor și oprimaților, să se identifice cu nevoile acestora și cu lupta lor pentru demnitate umană și dreptate socială. Fiecare creștin în parte și toți la un loc trebuie să fie alături de cei ce trudesc să înlăture discriminările etnice, rasiale sau de orice fel ar mai fi ele în lume, căci nu există egalitate și înfrățire acolo unde oamenii sunt împărțiți în privilegiați și nedreptățiți, în bogați și săraci, în liberi și robi, în instruiți și ignoranți.

Prin examinarea implicațiilor mai largi ale participării pe plan social, Biserica se străduiește să dea fiecăruia și tuturor mijloacele de a fi responsabili și mai receptivi în luptele cotidiene duse pentru a instaura o lume mai bună și mai dreaptă. Biserica slujește operei de asigurare a păcii pe pământ, de statornicire a încrederii între oameni și de înfrățire a popoarelor lumii. Întrezărind acel suspin al creației comparabil cu durerile nașterii (Rom. 8, 22-23), Biserica trebuie să trăiască în mijlocul luptelor actuale ale lumii, exercitând o misiune profetică, ce îi este proprie, adică de a zice „da” la tot ce este conform cu Împărăția lui Dumnezeu, așa cum a descoperit-o în viața Lui, Hristos, și a zice „nu” față de tot ce degradează demnitatea și libertatea ființelor umane și a oricărei creaturi vii. Ea este chemată să devină factor de reconciliere într-o lume divizată, să ia poziții proprii, evanghelice, în lupte și conflicte.

Dacă creștinii sunt credincioși Domnului istoriei și atenți la semnele timpului, ei vor fi avangarda progresului uman adevărat. Biserica și creștinii trebuie, nu numai să predice conversiunea individuală, dar să se străduiască pentru înnoire continuu, pentru că nu putem scăpa de puterile întunericului în viața personală dacă nu ne purificăm și nu construim un mediu divin de pace, bunătațe, sinceritate. Biserica trebuie să fie deplin angajată în lume, aceasta fiind datoria ei istorică. Dar ea trebuie să aibă, de asemenea, o viziune a Împărăției pe care o poate oferi lumii. Fără această viziune eshatologică, lumea rămâne fără nădejde, și o istorie fără viziune eshatologică este condamnată la moarte. Biserica este prezentă aici pentru mântuirea istoriei și nu numai pentru a urma cursul istoriei.

La a VI-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Vancouver-Canada (24 iulie–10 august 1983), Înalt Prea Sfințitul Antonie, Mitropolitul

Ardealului, spunea: „Tot ceea ce amenință omul, tot ce amenință pacea, viața și echilibrul ecologic al planetei, trebuie sancționat ca imoral, ca păcat. Stă în puterea Bisericilor să definească, să promoveze și să impună principiile unei noi ordini morale. La rândul ei, o ordine morală nouă va sprijini, realmente și în mod eficient, o nouă ordine economică”. Biserica creștină învață, de altfel, că progresul tehnico-științific trebuie să fie dublat de unul spiritual-moral, astfel ca civilizația să intre în serviciul omului și sub comandamentele eticii superioare. Pentru că drepturile omului nu pot fi tratate independent de problemele mai generale ale păcii, dreptății, militarismului, dezarmării și dezvoltării, Biserica creștină caută să sprijine acțiunile menite să elimine orice formă de comportare inumană, de brutalitate, discriminare și opresiune.

Biserica Ortodoxă Română a înțeles să aducă o contribuție sinceră la rezolvarea unor probleme majore ale epocii contemporane. Prin „apostolatul social”, Biserica Ortodoxă Română transpune în viață preocupările actuale ale credincioșilor. Biserica Ortodoxă Română a slujit poporul din care face parte, în toate momentele istoriei acestuia. Cu prilejul participării la hramul Institutului Teologic Universitar din București, în 30 ianuarie 1981, Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, sublinia magistral: „Biserica, în viața poporului nostru, a fost mereu un loc de adăpost atunci când era nevoie. A dat celor neputincioși putere, neștiutorilor învățătură, a făcut tot ce a putut ca o mamă adevărată a poporului în mijlocul căruia a trăit și a slujit. Astăzi când o lume nouă se clădește sub ochii noștri, Biserica își îndeplinește îndatoririle sale dând poporului ceea ce are nevoie pentru vremurile pe care le trăiește”.

În vremea noastră, în noul context social, în care își desfășoară misiunea sa proprie, Biserica noastră cu iubire și omenie își exprimă slujirea ei față de popor prin sprijinirea unității naționale și a solidarității întregii obști românești în promovarea progresului material și spiritual al tuturor. Prin aceasta arată cât de eficientă este forța dragostei în procesul unificării, dezvoltării și înnoirii societății umane și a lumii întregi, cum afirmă și Sfântul Ioan Gură de Aur: „Temelia vieții sociale și rădăcina tuturor bunurilor este iubirea de oameni”. Aceasta pentru că dragostea ți-l arată pe aproapele ca pe un alt eu; ea te învață să te bucuri de bucuriile sale ca de ale tale, și să-i suporti durerile ca pe ale tale. Dragostea adună mulți într-un singur trup și le transformă sufletele în tot atâtea locașuri ale Duhului. Această dragoste o propovăduiește și o practică Biserica Ortodoxă Română în cadrul căreia preoții noștri sunt conștienți că trebuie „să fie față de comunitate ceea ce este sufletul față de trup”.

Biserica creștină, care de la Cincizecime și-a asumat răspunderea unică de a fi „Trupul” lui Hristos în timp și spațiu, în continuitate și comuniune cu Apostolii, prin care lumea a fost atrasă în sfera Duhului lui Dumnezeu, este pătrunsă de convingerea că pentru realizarea binelui și triumful lui în lume trebuie – după expresia Fericitului Augustin – „să se lărgească spațiile iubirii – dilatantur spatia caritatis”. În lumina acestei responsabilități și convingeri, Biserica Ortodoxă Română, împreună cu toate Bisericile de pe glob își manifestă slujirea prin combaterea răului din lume, prin lupta pentru apărarea viitorului omenirii, prin restaurarea demnității vieții acolo unde aceasta este afectată, contribuind la înnobilarea și continua înfrumusețare a existenței umane. Numai prin efortul creștinilor de aici și de pretutindeni, de a extinde Împărăția lui Dumnezeu pe pământ și de a prezenta Evanghelia lui Hristos lumii de astăzi, se va ajunge ca omenirea, scuturată de coșmarul amenințător al morții, să trăiască o viață demnă, plină de sens și realizări în folosul tuturor.

Cursul nr. 12

CREȘTEREA ÎN HRISTOS

I. Viața creștină este creștere

Noi putem exprima respectul pentru Dumnezeu, putem ridica mâinile noastre în adorare pentru El, dar autenticitatea devoțiunii noastre către Dumnezeu o putem demonstra numai prin dorința noastră aprinsă și prin efortul nostru sincer de a fi ca El. Apostolul neamurilor și toți Sfinții creștinătății au dorit nu numai să-L cunoască pe Hristos, ci să fie asemenea Lui. De aceea, au alergat cu maximă intensitate spre acea țintă. „Acum încep să fiu un ucenic – spune Sfântul Ignatie Teoforul – și să nu am nici o dorință

după ceva vizibil sau invizibil, ca eu să pot ajunge la Iisus Hristos. Să vină peste mine focul și crucea, ruperea și separarea oaselor, să vină tăierea membrelor, zdrobirea în bucăți a întregului trup; și însăși tortura diavolului să vină peste mine, numai ca eu să ating pe Iisus Hristos”. Sfântul Grigorie de Nyssa a stăruit pe larg asupra „întinderilor înainte” (*epectases*) a creștinilor, de care a vorbit Sfântul Pavel (Filip. 3, 14). Înaintarea în Hristos e infinită, căci unde nu are loc răutatea nu e nici o margine a binelui. Dumnezeu ne cheamă să înaintăm în infinitatea iubirii Lui.

Toată viața este creștere și progres sau declin și descompunere. Viața nu este imobilă, nici viața intelectuală, nici viața artistică și nici viața sportului. Viața duhovnicească nu face excepție de la această lege a mișcării. Când un om nu crește, nu se dezvoltă, el devine îndată înțepenit și rigid, și un fel de paralizie se instalează în viața sa. Când viața duhovnicească încetinește sau devine stagnantă, atunci progresul se oprește. Aceasta contrazice legile fundamentale ale vieții. Facultățile sufletești ale omului, prin însăși natura lor, tind să acționeze, să se dezvolte, să crească în viața sa spirituală. Omul trebuie să fie interesat de legile acestei creșteri și să recunoască condițiile normale pentru dezvoltarea inteligenței, simțurilor și voinței sale. El este chemat, asemenea unui călător, să țină ochii săi fixați asupra țintei ce urmează să fie atinsă. O viață creștină fără creștere este o contradicție în denumire.

Întrucât îndumnezeirea nu este numai darul gratuit al Duhului, dar, de asemenea, cere cooperarea cuiva, este inevitabil un proces dinamic. Ea implică gradare și trepte de comunicare cu Dumnezeu. Ea implică o religie a experienței personale. Literatura monastică a Răsăritului creștin este, în mod special, bogată în înțelegerea ei și în descrierea diferitelor grade de progres duhovnicesc. Una dintre lucrările clasice ale spiritualității monastice răsăritene, scrisă de Sfântul Ioan, stareț la Sinai (secolul VII), chiar poartă

titlul de *Scara urcuşului duhovnicesc*. Este o analiză sistematică, spirituală și psihologică a drumului creștinului către viziunea directă a lui Dumnezeu.

Creștinătatea, în toate dimensiunile sale, este un apel la creștere. Cuvântul Domnului „creștea și se înmulțea” (Fapte 12, 24). Creștinii ar trebui „să crească în har și cunoaștere”, în Domnul și Mântuitorul Iisus Hristos (II Pt. 3, 18). Credincioșii se cade „să crească întru toate, pentru El, Care este Capul” (Efes. 4, 15). În toate lucrurile bune, ei ar trebui „să crească prin comuniunea lor cu Hristos” (Col. 1, 10). Se cade să creștem pentru că Tatăl ne atrage la Sine și răspândește printre noi razele iubirii Sale veșnice. Datoria de a crește o avem întrucât Hristos ne cheamă la viață veșnică, crescândă până în veac și ne trimite să ridicăm tot mai sus lumea care ne înconjoară. Trebuie să creștem pentru că Duhul Sfânt este un ferment în inimile noastre și însufletește creația pentru a o face în fiecare zi tot mai duhovnicească.

Viața creștinilor este văzută de Sfântul Apostol Pavel ca o alergare cu rânduială către ceea ce este înainte (Filip. 3, 14), o expresie întâlnită în mai multe locuri ale Noului Testament (I Tim. 6, 11; II Tim. 2, 22 și I Pt. 3, 11). Creștinul autentic, dornic de unirea cu Hristos, are atitudinea alergătorului, cu ochii fixați hotărât la țintă, iar corpul său și fiecare mușchi și nerv în corpul său străduindu-se a atinge ținta. Aceasta e atitudinea constantă a celui ce vrea răsplata – cununa vieții veșnice și nesfârșite în Hristos. Alergarea este, pe de o parte, o stăpânire a patimilor, pe de alta, o lucrare din iubirea lui Hristos, o împărtășire de ea. Comentând pasajul din Filipeni, un teolog spunea: „Credinciosul este chemat la activitatea de sine, la realizarea virtuților vieții creștine și la o personală râvnă de mântuire”. Trăsăturile de caracter după care deosebim o persoană evlavioasă sunt virtuțile ca roade ale Duhului Sfânt sădite în noi prin Botez, rezultate ale lucrării Duhului Sfânt în ființa creștinului. Dar, noi avem responsabilitatea pentru dezvoltarea caracterului creștin, sub direcția și prin îngăduința Duhului Sfânt. Dimensiunea divină

face caracterul creștin posibil, și numai această dimensiune divină ne poate păzi de a deveni frustrați și înfrânți în dorința noastră de a exemplifica trăsăturile caracterului evlavios în viețile noastre.

Între noua condiție proclamată prin Botez și deplina ei realizare în Împărăție este un proces de creștere morală și duhovnicească în care suntem implicați. Creștinii nu sunt chemați pur și simplu să accepte o justificare judiciară, ci să se schimbe, să se dezvolte, să crească, să se maturizeze, să fie transformați și transfigurați. În mare parte, creșterea în „noua natură” este morală în caracter, este „adevărata dreptate și sfințenie”. Cei ce stăruiesc în comuniunea cu Hristos devin mereu mai dreți, mai întipăriți de slava lui Hristos, de Hristos însuși ca model. „Iar noi toți, privind ca în oglindă, cu fața descoperită, slava Domnului, ne prefacem în același chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului” (II Cor. 3, 18).

Trecerea la veșnicie este un fenomen independent de evenimentul eshatologic, pentru că ea aparține domeniului energiei spirituale care se manifestă independent de timp și de condițiile fără dată. Ea nu este esențialmente moartea fizică, care stă dincolo de viața prezentă, ci eliberare din moarte – izbăvire din corupție – și împărtășire din divin. Aceste binecuvântări nu vor fi posesia omului în viața de apoi, dacă el nu le dobândește în viața sa prezentă. Deci, timpul și spațiul pot să fie abolite în orice clipă a vieții omului, și chiar pe pământ, dacă ele sunt depășite prin virtute și spirit. O persoană poate transcende prăpastia dintre ea și Dumnezeu chiar când ea este în lumea schimbării și corupției, adică, în timpul său, cu condiția ca ea să se ridice deasupra trupului și a lumii prin autodeterminarea sa. „Deși poate să nu fie posibil a atinge în mod complet binele ultim și suprem – spune Sfântul Grigorie de Nyssa – este cel mai de dorit pentru aceia care sunt înțelepți să aibă cel puțin o împărtășire din el. Noi trebuie să facem, atunci, tot efortul de a nu cădea total de la desăvârșirea care e posibilă pentru

noi, și să încercăm a veni așa de aproape de ea și a poseda atât de mult din ea cât este posibil. Pentru aceasta, desăvârșirea umană constă, în mod precis, în această constantă creștere în bine”.

II. Obiectivul lui Hristos – ținta alergării

Prin întruparea Cuvântului, Dumnezeu a ieșit și mai mult din transcendența Sa și S-a apropiat de noi, făcându-ni-Se în Iisus Hristos glasul de iubire al unei ființe umane. Hristos Cel întrupat este acum într-o apropiere maximă de noi și într-o legătură ontologică, ceea ce face ca în tot drumul ce-l suim spre Dumnezeu să nu fim singuri, ci cu El și în El. Hristos „S-a dat pe Sine pentru noi, ca să ne izbăvească de toată fărâdelegea” (Tit 2, 14). Obiectivul lui Hristos în a muri pentru noi era să ne răscumpere de păcat, nu propriu-zis de pedeapsa lui, ci de puterea și stăpânirea lui. Spre acest obiectiv credincioșii sunt chemați să alerge cu înfocare spre a-l atinge și a pune stăpânire pe el. Hristos S-a dat pe Sine pentru Biserica Sa, ca aceasta „să fie sfântă și fără de prihană” (Efes. 5, 25-27). Acesta este obiectivul lui Hristos pentru noi, de aceea S-a dat pe Sine pentru noi. Acesta este scopul pentru care Hristos a pus stăpânire pe Saul pe drumul Damascului și pentru care cucerește pe creștini în mod individual spre a-i duce la credința în Sine. În Hristos avem acces spre fericirea cerească și posibilitatea de a deveni sfinți „asemenea chipului Său”. Aceasta este o putere formidabilă oferită oamenilor spre a putea înainta cu încredere și fermitate spre Dumnezeu.

Obiectivul lui Hristos pentru noi este să purifice întinarea păcatului din viețile noastre, ca expunând trăsăturile caracterului evlavios să-L lăsăm pe El să fie Domn al vieților noastre, iar noi să fim împreună-lucrători cu Hristos până la imprimarea deplină a chipului Său în viața noastră. Părinții au văzut sfințenia ca o asemănare totdeauna crescândă a omului cu Dumnezeu, cauzată de purificarea de pasiuni și de creșterea în virtuți care culminează cu iubirea

nemărginită. Virtuțile sunt aripi pe care omul se înalță tot mai sus în lumina lui Dumnezeu, asimilând tot mai mult din lucrurile bune ale lui Dumnezeu, sursa a tot binele, izvorul infinit a toată lumina. Căci străfundul revărsării bunătații Lui dumnezeiești, adică adâncul bogăției și capătul final al harului, nu se descoperă nimănui dintre noi deșertat în viața de acum, chiar dacă s-ar învrednici de cel mai înalt urcuș spre Dumnezeu și de cea mai înaltă îndumnezeire. Căci capătul și desăvârșirea se păstrează tuturor spre împărtășirea din veacul viitor. De-abia atunci, după ce oglinzile se vor descoperi și adevărul se va descoperi în chip vădit, vom ajunge la simțirea care acum e acoperită în chip tainic.

Pentru creștinul adevărat este de neimaginat să urmeze o altă țintă în viață decât aceea pe care Hristos a cucerit-o pentru el. Aceasta e o motivație centrată în Dumnezeu, adică o ascuțită conștiință de obiectivul lui Hristos care, de fapt, determină pe creștin să se grăbească cu o așa intensitate pe stadionul eforturilor sfinte spre acea țintă. Epectazele sau întinderile înainte, de care vorbește Sfântul Grigorie de Nyssa, după exemplul Sfântului Pavel, sunt întinderi spre o țintă, care nu e decât Dumnezeu Însuși cu infinitatea arătată a iubirii Sale blânde, revendicatoare și tămăduitoare. Atingerea țintei este egală cu atingerea lui Hristos Însuși, o unire cu Hristos care transcende orice altă unire pe care noi am putea-o concepe și care nu poate să fie reprezentată de nici o analogie. De aceea, Scriptura folosește multe analogii în mod simultan. Nicolae Cabasila scrie că unirea lui Hristos cu credinciosul este mai mare decât cea a unui gospodar cu casa sa, ori a unei mlădițe cu vița, ori a unui om cu femeia sa în căsătorie, ori a unui cap cu membrele trupului. Această ultimă remarcă a fost făcută pe față de martiri, care au preferat să-și piardă capetele mai degrabă decât să-L piardă pe Hristos. Și când Apostolul Pavel se roagă ca el să fie blestemat, astfel încât Hristos să poată fi proslăvit,

el arată că adevăratul credincios este unit mai strâns cu Hristos decât cu sinea sa proprie.

Credincioșii pot avea și alte dorințe sau preferințe decât obiectivele lui Hristos pentru ei. Ei pot fi adesea motivați de dorința pentru o victorie ori o dorință de a se simți bine ei înșiși, ori o dorință de a se conforma cu stilul de viață al comunității creștine de care aparțin. Ei pot chiar să fie motivați de mândrie, de o dorință pentru o bună reputație în comunitate, în special în biserica locală din care fac parte. Dar nici una din aceste motivații nu vor susține o alergare zilnică ce caracteriza viața Sfântului Pavel și a Sfinților, și care ar trebui să caracterizeze viețile creștinilor totdeauna și pretutindeni. Întocmai precum Domnul a fost îmbrăcat în trup omenesc, așa creștinul trebuie să fie îmbrăcat în Duhul Sfânt. „Duhul Sfânt devine odihna (ήσυχία) sufletelor care sunt vrednice, devine bucuria lor, desfătarea lor, viața lor veșnică. Dumnezeu devine mâncare și băutură, dulceața harului pe care noi îl gustăm înăuntru” (Sfântul Macarie cel Mare).

În *Ambigua* 10, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că Dumnezeu Se face om prin filantropia Sa în așa măsură încât omul, fortificat prin caritate, se îndumnezeiește pentru Dumnezeu. Omul este extaziat de Dumnezeu în minte până la necunoscut, într-atât cât el a manifestat, prin virtuți, pe Dumnezeu prin natura indivizibilă. Aici Sfântul Maxim demonstrează reciprocitatea dintre Dumnezeu și om, aici e o corespondență între extazul omului către Dumnezeu și manifestarea în el a naturii sale proprii în virtuți. Această manifestare e concepută ca un fel de încarnare sau întrupare a Logosului și aceste virtuți sunt văzute ca reflexii ale atributelor divine. Acesta este obiectivul creștinului adevărat.

Omul trebuie să fie capabil de a se reînnoi continuu și a adânci experiența sa conștientă de Dumnezeu; și Dumnezeu, la rândul Său, Se

delectează în această reînnoire perpetuă a bucuriei în omul în care El Se odihnește. Infinitatea luminii conștiente a lui Dumnezeu trebuie să devină proprie omului, prin har, și tocmai prin aceasta se înțelege îndumnezeirea omului în Dumnezeu și umanizarea lui Dumnezeu în om. Creștinul caută să cucerească ceea ce a cucerit Hristos pentru el, adică perfecțiunea în caracterul evlavios, deși el știe că niciodată nu ar atinge această stare în mod desăvârșit, în această viață pământească. El mai știe că pentru acest scop a murit Hristos pentru el și pentru lume și el tânjește ca acest scop să fie împlinit așa încât Iisus să-și poată găsi odihna și mulțumirea în el (cf. Evr. 3, 18). Această dorință arzândă ar trebui să motiveze pe fiecare dintre creștini.

Sfânta Scriptură arată că slava cerului este o motivație pentru perseverența creștină (Rom. 5, 1-5; Evr. 12, 22-29; I Pt. 4, 12-13). Unul dintre marii maestri ai erei puritane, Thomas Manton, zice despre această motivație: creștinul este „chemat să se bucure de un premiu înalt, de o răsplată măreață. Înaintea voastră este așezată o slavă excelentă; această alergare nu este pentru fleacuri. Creștinii sunt atât de reci și indiferenți în viața spirituală, pentru că ei nu se gândesc la cer mai adesea”. Conform textului din Filipeni 3, 13-14, ținta alergării e sus, dincolo de planul temporal, de aceea simțim năzuința spre acea țintă. Acolo e cununa, răspunsul la iubirea noastră și odihna bucuriei fără de sfârșit.

Obiectiv și potențial, noi posedăm cerul și împărăția, dar prin creștere sau alergare spre acest obiectiv putem să le experimentăm subiectiv chiar în condiția vieții pământești, dar aceasta înseamnă sacrificiu, suferință și cruce. În „această lume” care este căzută, al cărei prinț este diavolul și a cărei formă trece, perfecțiunea iubirii – supremul obiectiv al alergării – este întotdeauna o cruce, o tragedie teribilă, dar care e transformată în biruință și slavă în Persoana lui Hristos. La sfârșitul alergării, și chiar în cursul ei, vom putea gusta iubirea pleneră din Sursa iubirii supreme.

Actualizând ce avem în noi de la Botez, ne mișcăm înainte, creștem în noi înșine, devenind un chip al lui Hristos Cel aflat în noi în chip nevăzut, sau Hristos Se face transparent în noi. Pe măsura înaintării noastre în unirea cu obiectivul alergării – Hristos – înaintăm spre treapta la care fiecare din noi va cunoaște pe aproapele ca pe sine însuși, întrucât îl va iubi ca pe sine însuși. Aceasta e ținta sau obiectivul lui Hristos pentru noi și totodată criteriul Judecății de apoi: „Întrucât ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut” (Mt. 25, 40). Undeva în progresarea spre obiectiv noi ajungem la punctul de a ne preocupa înșine de fericirea altuia, nu ca ascultare de poruncă, ci pentru că, în ciuda eu-lui nostru, dorim să iubim, chiar dacă aceasta este costisitor pentru noi.

Suferința și lipsa nu mai sunt văzute ca sacrificiu, chiar dacă ele continuă să fie simțite. Aceasta este o slavă la care am crescut prin efort – aceasta este Slava: o progresare în a percepe și experia iubirea – agape. Agape este: ideea fundamentală, par excellence, a creștinătății. Fără ea nimic care este creștin n-ar putea fi creștin. A locui în iubire înseamnă a locui în Dumnezeu. „Cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne întru el” (I In. 4, 16). Nicolae Cabasila ne învață că adevărata viață duhovnicească e Dragostea: „Dacă viața este, de asemenea, puterea care mișcă lucrurile vii, ce este aceea care mișcă pe cei ce sunt cu adevărat în viață, al căror Dumnezeu este Dumnezeu, Care «nu este Dumnezeul celor morți, ci al celor vii» (Mc. 12, 27)? Tu vei afla că aceasta nu-i altceva decât dragostea însăși. Atunci, ce-ar putea să definească viața mai adevărat decât iubirea?”

De-a lungul drumului creșterii în Hristos, agape începe să înflorească și preocupările noastre egoiste încep să cedeze. Noi vedem nevoile altora nu ca cerând de la noi sacrificiu, ci ca ocazii reale oferite de Dumnezeu spre a exprima grija Sa iubitoare față de cei care cu glas sau fără glas solicită ajutor.

Este o slavă când noi ajungem la această țintă. De aici, creșterea poate să înainteze mai sus spre altă slavă, primind prin har ceea ce are Dumnezeu prin natură, aceasta pentru a deveni prin har ceea ce Dumnezeu este prin natură; totul dragoste, căci „Dumnezeu este iubire”.

III. Sensul epectazei și dinamismul ei

Progresul etic creștin este o viață mișcându-se către desăvârșirea morală și spirituală. Idealul este o stare de desăvârșire fără de păcat și acest ideal este descris, de asemenea, ca fiind viziunea lui Dumnezeu și iubirea desăvârșită. Teologii vorbesc de o creștere prin intensitate. Asemănarea duhovnicească cu Dumnezeu, care a fost realizată în noi, crește, și noi suntem tot mai mult ca El. La nivel intelectual și chiar la nivel moral un discipol poate, de asemenea, să se asemene stăpânului său tot mai mult într-un mod calitativ. Activarea și însuflețirea sufletului nostru de către Dumnezeu devine mai fundamentală, mai puternică în însăși natura ei. Noi participăm din ce în ce mai intim, din ce în ce mai intens și tot mai amănunțit la viața lui Dumnezeu. Noi devenim întotdeauna în mod mai desăvârșit fii ai Tatălui, și în mod mai deplin frați ai lui Hristos, și tot mai complet împreună-duhuri în Duhul, și tot mai plinar membre ale Trupului lui Hristos, „împlinirea Celui Ce plinește toate întru toți” (Efes. 1, 23).

Dinamismul vieții neîngustate de păcat își are temelia în faptul că Hristos S-a sălășluit în noi de la Botez, așa încât avem în noi puterea deschiderii spre Dumnezeu pentru a fi desăvârșiți și sfinți, așa cum El este și ne cheamă să fim. Sfântul Marcu Ascetul zice: „Drept aceea, o, omule, care ai fost botezat în Hristos, dă numai lucrarea pentru care ai luat puterea și te pregătește ca să primești arătarea Celui Ce locuiește în tine. Și astfel, ți Se va arăta ție Domnul, potrivit făgăduinței, în chip duhovnicesc, precum Însuși zice: «Iar Domnul este Duhul și unde este Duhul Domnului acolo este

libertatea» (II Cor. 3, 17). Atunci vei înțelege ceea ce s-a spus: «Împărăția cerurilor înăuntrul vostru este» (Lc. 17, 21)». Există adevărul afirmat de Sfântul Grigorie de Nyssa, că natura umană este „transformabilă și predispusă spre schimbare” (altfel n-ar putea fi creștere), în contrast cu Dumnezeu, Care este „stabil și neschimbător”. Speranța pe care o persoană o are, de fapt, este fondată pe capacitatea dinamică de a se schimba (în bine) și prin aceasta a crește cu adevărat. Aici Sfântul Grigorie de Nyssa este foarte optimist, zicând: „Dar, într-adevăr, cel mai minunat aspect al mutabilității noastre este posibilitatea de a crește în bine, și această capacitate de îmbunătățire transformă sufletul, întrucât îl schimbă tot mai mult întru divin”.

Actualizând ceea ce ni se dă prin Botez, într-un mod pe deplin actualizat, Îl cunoaștem pe Hristos. Numai manifestând prin fapte, adică în mod dinamic, atenția noastră față de Hristos, ajungem să ne bucurăm de tot ce ne-a dat El potențial și de ceea ce la început nu cunoaștem. Creșterea presupune deci un „război duhovnicesc”, muncă și activitate. Prin urmare, munca și activitatea sunt indispensabile pentru toți. Viața fără activitate nu este viață, ci ceva monstruos – un fel de fantomă a vieții. De aceea, este datoria fiecărui om de a lupta continuu și stăruitor împotriva trândăviei. „Căci tot celui ce are i se va da și-i va prisosi, iar de la cel ce nu are se va lua și ceea ce i se pare că are” (Mt. 25, 29).

Creșterea și caracterul evlavios nu sunt numai progresive, ci întotdeauna neterminate, ele sunt absolut necesare pentru supraviețuirea duhovnicească. Cine nu crește în caracterul creștin acela regresează; în viața spirituală niciodată nu stăm nemișcați. „Experiența divină – afirmă Sfântul Grigorie Palama – este dată fiecăruia potrivit vredniciei acelora care o experimentează pe ea”. Fericirea este, după Sfântul Irineu, un progres infinit în om și o manifestare crescândă a lui Dumnezeu. „Chiar în lumea viitoare – spune el – Dumnezeu va trebui să instruiască mereu și omul va trebui să învețe mereu de

la Dumnezeu”. Participarea la energiile dumnezeiești, care duce pe om la îndumnezeire, efectuează desăvârșirea omului. Desăvârșirea, totuși, nu este o stare statică; pentru că, pe de o parte, infinitatea lui Dumnezeu nu poate fi prinsă sau sesizată complet și, pe de altă parte, omul continuă să alerge pentru a cuprinde mai multe binecuvântări pe o traiectorie nesfârșită. Sfântul Ioan Sinaitul povățuiește: „Urcă, urcă cu hotărâre, întreprinde mai multe înălțări”.

Când noi urcăm scara progresului duhovnicesc, nu vom putea niciodată conținea urcarea, pentru că este întotdeauna o treaptă deasupra treptei pe care o ocupăm, și nu este culme. Noi vom mărșălui de-a pururi spre infinit. Omul devine continuu mai duhovnicesc și hrana lui duhovnicească crește continuu, fără ca această creștere a lui să se sfârșească vreodată. Participarea la bunătatea divină este astfel încât cel ce se bucură de ea devine mai puternic și mai receptiv: „Astfel sunt minunile pe care participarea la binecuvântările divine le lucrează: ea îl face pe cel în care ele vin, mai cuprinzător și mai receptiv; din capacitatea lui ea dobândește pentru primitor o reală creștere și în volum, și el niciodată nu încetează să crească” (Sfântul Grigorie de Nyssa). Drumul dumnezeiesc e luminos, dar nesfârșit, și fântâna binecuvântărilor este deșertătoare.

Trăind în Hristos, El lucrează în noi cu infinitatea iubirii pe care noi niciodată nu o putem primi și dăruia întreagă. Aceasta stârnește în noi o sete permanentă de a sorbi cât mai multă iubire dumnezeiască și de a ne oferi în schimb iubirea noastră. Sfântul Simeon Noul Teolog zice: „Când eu beau, totdeauna însetez... eu doresc să am tot și să beau de e cu puțință toate abisurile deodată; cum aceasta e cu neputință, îți spun că eu sunt mereu însetat, deși în gura mea e mereu apa ce curge, ce debordează în pâraie. Dar, când văd abisurile, mi se pare că nu beau deloc, pentru că doresc să am tot, deși am din belșug, apa toată în gura mea. Eu sunt totdeauna un cerșetor, deși posed cu adevărat totul unit cu puținul ce-l beau”.

Cine nu crește în bine, crește în rău. Sfântul Apostol Petru, denunțând și avertizând pe învățătorii mincinoși, vorbește despre ei ca despre niște oameni „deprinși în lăcomie” (I Pt. 2, 14), adică experți, specialiști în aviditate, expresie pe care o găsim în unele ediții ale Bibliei. Implicația întrebuintării de către Apostol a cuvântului „deprins” (expert) este foarte rezonabilă. Este posibil să ne deprindem într-o direcție greșită; aceasta este ceea ce învățătorii falși făcuseră. Ei practicaseră lăcomia așa de bine, încât deveniseră experți în ea, au deprins inimile lor cu aviditatea. În ce direcție creștem depinde și de om, care în fiecare zi se antrenează într-o direcție sau alta prin gândurile ce le gândește, prin cuvintele ce le rostește, prin măsurile ce le ia și prin faptele pe care le săvârșește. Cine rămâne în Hristos (In. 15, 9) și luptă „lupta cea bună” (II Tim. 4, 7) poate să progreseze neîncetat în bine, și aceasta este atitudinea firească a creștinului, care înțelege că adevărata viață nu este o formă sporită idolatrizată de viață obișnuită, în izolare de Dumnezeu, ci, în mod precis, o viață cu Dumnezeu în Hristos, adică răscumpărare, iertare, reconciliere și creștere spirituală până la statura deplină a măsurii lui Hristos.

Dumnezeu voiește să creștem neîncetat și multiplu, dezvoltându-ne toate posibilitățile noastre de cunoaștere și făptuire. Prin aceasta realizăm însăși făptura noastră, și actualizăm, facem mai luminoase alte trăsături ale chipului lui Hristos, imprimate în noi, făcându-L pe El să apară tot mai luminos în bogăția trăsăturilor Lui. Liberi de sclavia păcatului, creștinii autentici își oferă trupurile lor sclaviei dreptății ce duce la sfințenie (Rom. 6, 19), adică ascultării de Dumnezeu, acțiunilor drepte, ca unii care păstrează cuvântul Evangheliei și „rodesc întru răbdare” (Lc. 8, 15). Atât acțiunile cât și caracterul sunt rezultatul Duhului lui Hristos în noi, dar El lucrează întrucât noi lucrăm și noi putem lucra pentru că El este în acțiune în noi. Deci, dinamica creșterii își are fundamentul în cooperarea duhului nostru cu Duhul

Sfânt trimis nouă de Hristos, Cel Care prin coborârea Lui S-a făcut pe Sine scara noastră și împreună-suitor cu noi.

Noi suntem deja fii ai Învierii și această calitate implică entuziasm dinamic spre desăvârșire, căci învierea este încununarea alergării în viața iubirii chenotice și a efortului neprecupețit în împlinirea voinței Tatălui (In. 5, 17; 9, 4), de „a face lucrurile Lui” (In. 14, 10). Numai prin acest progres și efort plin de încordare din partea lor, creștinii atestă calitatea lor de „fii ai Învierii” (Lc. 20, 36), imprimată în ei prin „baia nașterii din nou” (Tit 3, 5). În alergarea după veritabilul caracter creștin nu poate fi stagnare. Fiecare zi în care evlavia, ca sumă a virtuților, nu e practică, creștinii se conformează „lumii”, lipsei de evlavie din jurul lor. E limpede că practicarea evlaviei de către creștini este imperfectă și nu corespunde standardului biblic, de aceea se cade să ne „sârguim”, să „alergăm”, să „luptăm” și să creștem spre a-L cunoaște pe Hristos și a fi ca El.

În viața creștină, dorind pe Dumnezeu din ce în ce mai mult, sufletul nu încetează să crească și să treacă dincolo de sine, și iubirea lui devine mai ardentă și veșnic nepotolită în măsura în care ea este unită tot mai mult cu Dumnezeu. Astfel, mirele din Cântarea Cântărilor așteaptă mireasa sa cu conștiința că unirea nu va avea sfârșit, că urcușul la Dumnezeu n-are capăt, că fericirea este o progresare infinită. Urcușul duhovnicesc, chiar dacă nu duce pe cineva până la imediată apropiere de Dumnezeu în cer, este un urcuș înăuntrul Bisericii, pe treptele spirituale din Biserica de pe pământ și pe cele din Biserica din cer. Spre Dumnezeu nu există altă scară decât prin interiorul Bisericii. Pentru că de-a lungul acestei scări se întind pline de atracție harul și puterea lui Hristos, iar în capul de sus al ei și numai acolo, ca vârf al întregii ierarhii, Se află Hristos, „Calea, Adevărul și Viața” noastră.

Înaintarea spre tot mai deplina asemănare cu Hristos nu se poate efectua decât în Biserică, unde Hristos, prin Sfintele Taine ne comunică,

retrăiește și imprimă în mădulele Corpului Său modul retrăirilor stărilor prin care Și-a ridicat El firea omenească asumată. Desigur, pentru cel de pe o treaptă de sfințenie mai înaltă Tainele sunt mai descoperite, el vede mai mult din conținutul lor, folosește mai mult din ele, învelișul material a devenit, așa zicând, inexistent pentru el, dar le primește mai departe, întrucât conținutul spiritual al Tainelor este hrănit din conținutul infinit al vieții dumnezeiești, și, ca atare, este un izvor necesar de viață pentru oricine. Liturgia îngerească din pictura bisericii ne spune că Euharistia, chiar nevăzută, tot Euharistie rămâne ca împărtășanie „mai adevărată”, mai deplină cu Trupul și cu Sângele Celui Ce S-a jertfit pentru lume. „Astfel împărtășirea euharistică, repetată în viața pământească, și urcușul duhovnicesc al dăruirii noastre lui Hristos, hrănit de acea împărtășire, ne conduc spre împărtășirea desăvârșită și descoperită de Hristos din viața viitoare, când deosebirea dintre împărtășirea de Hristos și înălțimea culminantă a vieții noastre în El va înceta” (Părintele Dumitru Stăniloae).

Unirea progresivă cu Hristos, îndeplinită în Trupul Bisericii, reprezintă pentru Origen „nupțialele mistice” descrise alegoric în Cântarea Cântărilor. În această unire, omul cucerește, alături de simțurile sale muritoare, coruptibile și umane, un alt simț (*αἴσθησις*), care este nemuritor, spiritual și divin. Dar, pe măsură ce progresăm cu ajutorul ierarhiei bisericești și al îngerilor, Îl vedem și Îl simțim și noi pe Dumnezeu tot mai clar și ne apropiem tot mai mult de lumina descoperită a Lui, ne îndumnezeim. Aceasta este, de fapt, faza transfigurării și transparenței depline în Hristos, experimentată de aceia care, prin urcușul duhovnicesc, au făcut un admirabil efort de sensibilizare morală.

Cursul nr. 13

TEOLOGIA ȘI SPIRITUALIZAREA VIEȚII CREȘTINE

I. Teologia – experiență duhovnicească

Teologia – etimologic – înseamnă „cuvântul despre Dumnezeu”, „a vorbi despre Dumnezeu”. S-ar părea, deci, că teologia este cugetare asupra lui Dumnezeu și a lucrurilor Lui, și exprimare într-un limbaj patristic a acestei cugetări. De fapt, ea nu e numai atât, ci presupune trăirea în Dumnezeu, în Iisus Hristos. Astfel, teologia poate desemna stadiile înalte ale rugăciunii și ale cunoașterii lui Dumnezeu. În acest sens, termenul este sinonim cu *theoria*, „contemplația”. Este sensul întrebuițat de Evagrie Ponticul, când spune: „Dacă ești teolog, roagă-te cu adevărat; și dacă te rogi cu adevărat, ești teolog”.

Teologia este cea mai înaltă, mai grea și mai complexă dintre toate științele spiritului; ea cere cunoștințe mai multe decât oricare știință, o cultură deosebită, putere de muncă, înțelegere excepțională și, mai ales, o viață de sfințenie, pe care n-o cere nici o altă știință. Teologia, fiind și un har dat de Dumnezeu, cere nu numai inteligență, ci și smerenie, ea este o harismă ce se dă celor smeriți. Orice știință cere muncă, angajament și dăruire, dar nici o altă știință nu este condiționată atât de mult de viața spirituală, căci teologia

nu este o simplă profesie, ci o profesiune, o mărturisire de credință. Teologul Îl cunoaște și-L mărturisește pe Dumnezeu prin studiu și rugăciune, prin efort științific și ascetic.

În tradiția ortodoxă, *theologia* reprezintă, deci, o treaptă a cunoașterii tainice, nemijlocite a lui Dumnezeu, și anume, treapta cea mai înaltă posibilă credinciosului în care are loc unirea cu Dumnezeu. *Theologia*, în acest sens, nu este o cunoaștere discursivă, bazată pe speculația intelectuală, ale cărei concluzii ar putea fi formulate în postulate și deducții, ci, mai degrabă, este „o iluminare a Duhului Sfânt dăruită celor desăvârșiți pe calea sfințeniei” (Sfântul Maxim Mărturisitorul). Numai cine L-a văzut pe Dumnezeu poate vorbi despre El.

Înțelegă în acest fel, teologia poate îmbrăca o formă imnică, poate înflori într-un cânt inspirat care preamărește minunățiile lui Dumnezeu. Spre exemplificare cităm un text din veacul al XI-lea, care ne prezintă portretul spiritual făcut de Nichita Stithatul învățătorului său, Simeon Noul Teolog. El ne spune că, în ultimul an al vieții sale, „Simeon s-a încredințat cu totul contemplării și viziunilor care-i erau familiare. Trecând dincolo de materie și de greutatea trupului, s-a eliberat de ele; și el, care nu se despărțise niciodată de Dumnezeu, s-a unit cu El și mai deplin prin minte și prin duh; limba lui a devenit o vâlvătaie și atunci a început să scrie *Imnurile dragostei dumnezeiești*. Împotriva voinței lui, mânat de suflarea neobosită a Duhului, a făcut cunoscute cele văzute prin revelația dumnezeiască, ceea ce a contemplat în viziunile sale, atunci când era înălțat mai presus de fire. Sub lucrarea focului dumnezeiesc, devenea din zi în zi el însuși foc, el însuși lumină, îndumnezeit prin har și asemănător Fiului lui Dumnezeu. Și chiar atunci i S-a arătat Persoana lui Dumnezeu Tatăl; a stat de vorbă cu Dumnezeu precum odinioară Moise și, călăuzit de degetul lui Dumnezeu, a însemnat cu cerneală, precum odinioară pe table, arsura minunată a focului dumnezeiesc. Tot atunci

și-a alcătuit cuvântările apologetice și antieretice și, prin ele, cu atâta putere, s-a împotrivit adversarilor săi”. Din

acest text rezultă limpede că teologia este expresia autentică a comuniunii omului cu Dumnezeu, a vieții în Hristos, a experienței Dumnezeirii, pe care creștinul o face în Biserică și în Sfânta Liturghie. Dacă o desprindem de această experiență duhovnicească, teologia devine un simplu discurs teologic ce se dizolvă în antropologie, iar morala creștină se transformă într-un cod etic convențional, formalist sau pietist. Numai experiența duhovnicească, sau viața în Hristos și în Biserică, transformă teologia în mărturie existențială vie.

Părinții revin neîncetat asupra exigențelor pe care le impune vocația de teolog. Se cuvine ca el să vorbească doar din experiența dobândită prin traversarea unui proces de curăție, care implică practicarea neostenită a ascezei creștine și a rugăciunii. După cum ne avertizează autorul *Omiliilor duhovnicești*, atribuite Sfântului Macarie Egipteanul, „cei care vorbesc despre lucrurile duhovnicești fără a fi gustat din ele, seamănă cu un om care merge prin pustiu pe o mare căldură și, ars de sete, desenează un izvor din care țâșnește apa și se imaginează pe sine pe cale să-și potolească setea, în timp ce arșița îi usucă buzele. Și mai seamănă cu cei care vorbesc despre miere și spun că e dulce, fără s-o fi gustat vreodată, fără a cunoaște realitatea acestei dulceți”.

Nu există cunoaștere teologică fără transformarea reală a celui care cunoaște. Aceasta este o cunoaștere existențială, angajând întreaga ființă și așezând-o pe calea unirii, obligând-o pe aceasta să-și transforme natura pentru a ajunge la adevărata cunoaștere, care este contemplarea Sfintei Treimi. Or, schimbarea sufletului – *metanoia* – înseamnă înnoire, pocăință. Calea apofatică a teologiei orientale este căința persoanei umane în fața Dumnezeului Celui viu. Schimbarea neîncetată a

fiiței îndreptându-se spre plinitudinea sa, spre unirea cu Dumnezeu, se face prin harul divin și libertatea umană.

II. Chipul teologului autentic

Reflecția teologică se încadrează în învățătura Bisericii cu cât e hrănită mai mult de această învățatură moștenită și de practicarea ei în rugăciune, în cultul, în spiritualitatea autentică a Bisericii, în dialogul viu al Bisericii cu Hristos, fiind ea însăși un dialog cu Hristos și înviorând și îmbogățind dialogul Bisericii. După Sfânta Scriptură (Fapte 6, 4) și după Sfinții Părinți „întâi e rugăciunea apoi cuvântul” (de teologhisire) (Sfântul Ioan Gură de Aur). Teologul care se roagă și practică virtuțile este pătruns de Duhul Sfânt, lucrător în Biserică, și poate să înțeleagă și să comunice cu putere multă cuvântul lui Dumnezeu. Prin Duhul Sfânt, teologul vede, dincolo de învelișul cuvintelor Scripturii, bogăția tainelor dumnezeiești pe care acestea le indică, dar le și acoperă. Și tot prin Duhul Sfânt, teologul contemplă rațiunea și tainele tuturor lucrurilor așa cum sunt ele în gândirea lui Dumnezeu, și descoperă sensurile infinite și inepuizabile ale dogmelor credinței.

Teologia se face prin studiu temeinic și sistematic al disciplinelor sale și prin viață duhovnicească, trăită în curățire de patimi, smerenie și rugăciune. Teologia este o simbioză organică între studiu și rugăciune. Desigur, orice știință implică anumite daruri intelectuale deosebite, o anumită etică a inteligenței, un anumit stil de viață, diferit de al celorlalți oameni, spre a-l feri pe cercetător de propriile capcane și piedici. Dar niciuna dintre științe nu cere în metoda ei curăția și sfințenia vieții ca și teologia, tocmai datorită „obiectului ei”, care este Dumnezeu și lucrările Lui, căci de Dumnezeu nu te poți apropia decât cu inima curată și smerită, desculț ca Moise de rugul aprins.

Chiar dacă teologul va putea vorbi frumos despre Dumnezeu din ceea ce a auzit și citit, el nu va putea vorbi credibil, nu va putea elabora o teologie

mărturisitoare dacă nu cunoaște prin experiență directă prezența și lucrarea mântuitoare a lui Hristos în el. Teolog adevărat este numai acela care este bine informat prin studiu, cunoaște bine Sfânta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți și, în același timp, este învățat de Dumnezeu, întrucât trăiește în strânsă comuniune cu El printr-o viață duhovnicească aleasă. În acest sens, teologul este *autodidact* și *teodidact*, el trebuie să învețe și să fie învățat de Dumnezeu ca să poată vorbi în mod adecvat despre El și despre lucrările Lui, ca teologia lui să fie o teologie mărturisitoare de Dumnezeu.

Purtătorul adevăratului limbaj teologic este persoana în comuniune, ipostasul care lasă în mod deplin să existe în ea natura umană restaurată, reunificată și iluminată de Hristos. Iată pentru ce, după analizele lui Vladimir Lossky, dacă experiența mistică este o punere în valoare personală a conținutului credinței comune, teologia este o expresie, spre folosul tuturor, a ceea ce poate fi experimentat de fiecare. În afara adevărului păstrat în comunitatea Bisericii, experiența personală ar fi lipsită de întreaga certitudine și de obiectivitate, ar fi un amestec de adevăr și fals, de realitate și iluzie, de misticism în sensul peiorativ al acestui cuvânt. Pe de altă parte, învățătura Bisericii n-ar avea nici o legătură cu sufletul dacă n-ar exprima în acest fel o experiență intimă a adevărului dat, într-o măsură diferită, fiecăruia dintre credincioși.

Nu poate fi teolog adevărat decât acela care trăiește într-un mod cât mai deplin spiritualitatea atât de caracteristică a Bisericii Ortodoxe. O teologie care se hrănește din rugăciunea și viața duhovnicească a Bisericii e o teologie care redă și aprofundează gândirea și trăirea ei duhovnicească și lucrarea ei sfințitoare și slujitoare. Din moment ce a primit în chiar Trupul lui Hristos harisma Cuvântului, teologul este un sol, un reprezentant al lui Dumnezeu și al lui Hristos. După cum Hristos, trimis de Tatăl Său, n-a făcut și n-a învățat nimic de la El, ci a repetat doar ceea ce Tatăl Lui L-a învățat (In. 5, 19-38),

după cum Sfântul Duh, trimis de Fiul de pe lângă Tatăl, nu glăsuiește de la El Însuși, ci repetă ceea ce a ascultat (In. 16, 13), tot așa și teologul trebuie să fie cu mare luare-aminte să nu facă lucrare personală, ci să vestească întocmai cuvântul lui Dumnezeu, așa cum l-a primit în Biserică, fără să adauge nimic, fără să omită nimic. Să nu fie niciodată călăuzit de dorința de a se remarca sau de ispita de a specula cutare aspect al doctrinei creștine; el trebuie să se preocupe doar de nevoile Bisericii și să fie în întregime în slujba ei.

Omul în întregime (trup-suflet) este după chipul lui Dumnezeu, chemat la asemănarea cu Dumnezeu, ceea ce înseamnă o participare personală. Omul în integritatea sa, trup-suflet, este chemat, în spațiul christic al divino-umanității în care Duhul poate să sufle liber, să devină „loc teologic” – pură celebrare, a cărei expresie limită este martiriul: „Dă sângele tău și primește Duhul”, spune o veche expresie ascetică. Cum scria Vladimir Lossky, „tradiția orientală n-a făcut niciodată distincție netă între mistică și teologie, între experiența personală a tainelor dumnezeiești și dogma afirmată de Biserică (...). Departate de a se opune, teologia și mistica se susțin și se completează reciproc. Una este imposibilă fără cealaltă”. Vorbirea teologică este sprijinită de un dublu demers: al „metanoiei” și al „koinoniei”.

În sensul celor afirmate mai sus, Sfântul Grigorie Teologul arată: „E lucru mare a vorbi despre Dumnezeu? Dar și mai mare este a te curăți pe tine însuși pentru Dumnezeu, ca să fim luminați de lumina cunoștinței. Pavel vrea ca prin faptul de a iubi pe Dumnezeu să fim cunoscuți de Domnul, și să fim învățați prin faptul de a fi cunoscuți de El. Vrei să devii cândva teolog și vrednic de Dumnezeu? Înalță-te prin viețuire. Câștigă prin curățire pe Cel Preacurat. Păzește poruncile. Mergi pe calea celor poruncite. Pornind de la trup, ostenește-te pentru suflet. Căci făptuirea este scara contemplației”. De aceea, Părinții capadocieni vorbesc despre „taina teologiei”. Iar Sfântul Grigorie de Nyssa afirmă: „Teologia e un munte înalt și greu de urcat. De-abia se

poate ajunge la poalele lui. Și aceasta o poate face numai cel puternic”.

Teologia este viață în Dumnezeu și teolog adevărat poate fi numai acela care a avut experiența vieții divine. În acest sens, teologia este gândire vie asupra tainelor dumnezeiești celor mai presus de minte și cuvânt, gândire izvorâtă din înrădăcinarea cât mai deplină a teologului în Iisus Hristos, în Revelația divină. De aici se vede că toate conceptele teologiei au valoare în măsura în care ne deschid zărilor infinite ale vieții divine, ca să fim copleșiți și transfigurați de energiile cele mai presus de fire. După cum Hristos a venit în lume ca să-o mântuiască și înnoiască, deschizând o epocă de neîntreruptă dezvoltare spre ținta desăvârșirii finale, teologia creștină se străduiește să exprime viața lui Hristos în lume, în istorie, în Biserică, viața divino-umană în permanentul ei dinamism spre piscul desăvârșirii morale și spirituale.

III. Teologia în slujba umanității creștine

Teologii trebuie să-și încadreze slujirea lor în opera de mântuire a credincioșilor Bisericii din fiecare timp. De aceea, reflecția teologică personală trebuie să fie animată nu de dorința de originalitate cu orice preț, ci de explicarea a ceea ce e moștenire comună și slujește mântuirii credincioșilor Bisericii din acel timp. Ea trebuie să stea în strânsă intimitate cu viața de rugăciune și de slujire a Bisericii pentru a adânci și a înviora această slujire. Altfel Biserica poate deveni formalistă în slujirea ei, iar teologia, rece și individualistă.

Să nu uităm că Sfinții Părinți, ca teologi, au exprimat învățătura de credință în conceptele culturii din vremea lor și au dat răspuns creștin la problemele și năzuințele acelei vremi, proiectând uneori o viziune evanghelică a vieții. Tot așa, teologia de azi trebuie să exprime Evanghelia în conceptele culturii actuale și să dea un răspuns creștin la năzuințele și realizările epocii noastre și să deschidă perspective noi spre viitor. Veșnicia lui Iisus înseamnă totodată permanenta Lui actualitate, permanenta Lui contemporaneitate. Biserica nu-i o realitate izolată de societate, căci chiar dacă nu este din lume, ci de la Dumnezeu, ea este totuși în lume și pentru lume. Biserica întrupează pe Iisus Hristos peste veacuri și totuși în veac, în zbuciumul istoriei.

Sarcina esențială a teologului este, așadar, de a vesti tainele credinței, de a le restitui înțelesurile, de a le pune în valoare semnificația și de a mărturisi toate bogățiile pe care le ascund. El trebuie să fie strâns legat de Sfintele Scripturi și, ca un om al credinței, este dator să dovedească clar că cele spuse acolo sunt mereu actuale, sunt vii și ziditoare pentru Biserică și pentru umanitatea răscumpărată. Tocmai de aceea teologia este autentică numai în Biserică, fiindcă Biserica nu poate greși atât prin faptul că e călău-zită de Sfântul Duh, cât și în calitate de Corp al lui Hristos în întregime, care păzește „depozitul” moștenit prin trăire și reprezentat în sinoade de episcopi.

Formulele de credință primite prin Biserică au un înțeles precis și se cuvin păstrate cu strictețe. Dumnezeieștii Părinți n-au pregetat să-și primejduiască viața pentru a păstra temeinicia formulilor doctrinare. Pentru aceasta un Anastasie din Alexandria a înfruntat de trei ori exilul, un Ilarie de Poitiers a fost și el exilat, și lui Maxim Mărturisitorul i-a fost smulsă limba și tăiată mâna. Mulți alții au suportat persecuții și chiar moarte pentru dogmele credinței precum Sfinții ardeleni: Sofronie, Visarion, Oprea, Ioan din Galeș și Moise Măcinic din Sibiel. Pentru ei și pentru bunii creștini de atunci, teologia era viață și mântuire. De aceea, când românii din Transilvania au fost siliți să treacă la credința împăratului de la Viena, țărani au răspuns într-un glas: „Pentru credința strămoșilor noștri suntem gata să suferim temniță sau izgonire din această împărăție, dar legea nu o vom lepăda”.

Oameni ca aceștia proclamau dimpreună cu capadocienii că „nu există un alt mijloc de a cunoaște pe Dumnezeu decât a trăi în El”. Ei făceau uz de acea vorbire teologică slujitoare a „ortopraxiei”, care nu pretinde să explice taina, să cugete *asupra* ei, ci să o apere, să cugete *în* ea, să determine inteligența la autodepășire în minunea lucidă a adorării. Văzând o astfel de teologhisire sau mărturie creștină pilduitoare, ne dăm seama de caracterul eclezial al teologiei noastre, care a devenit credință trăită pe viu în Biserică, sau „lege românească”. Potrivit remarcilor unui comentator avizat, „teologia românească și-a redobândit funcția ei centrală în viața bisericească și, datorită acestui fapt, ea a devenit un instrument indispensabil pastorației. Teologia contribuie astfel, în mod esențial, la fixarea pozițiilor Bisericii Ortodoxe Române în problemele de actualitate socială” (Pr. Prof. Ion Bria).

Teologia noastră nu mai e o teologie de cabinet, de abstracțiuni, de certuri de cuvinte, ci e o teologie izvorâtă din viață și dăruită vieții, o teologie legată de realități, o teologie a păcii și progresului, a contactului deschis cu forțele vii, constructive ale societății, ale omenirii. Ea este o teologie pozitivă, o teologie a vieții atotbiruitoare. A vieții în Hristos și a teologhisi despre viața în Hristos este totuna cu a fi solidar cu omenirea, a trăi în actualitate și a promova acea dragoste nemărginită de om, care se revarsă în sufletul celui ce iubește cu adevărat pe Iisus Hristos. Acolo unde Hristos este o realitate vie în sufletul teologilor, al credincioșilor, acolo teologii, credincioșii sunt oameni ai vremii lor, colaboratori ai lui Iisus Hristos la înnoirea și desăvârșirea vieții, la desfășurarea procesului de înnoire care a început o dată cu Învierea Domnului.

Fără să fie refractară ideilor noi și înnoitoare, teologia ortodoxă română îmbină organic spiritualul și socialul, credința și viața, religia și lumea. Continuând tradiția credinței strămoșești, teologia ortodoxă română și-a însușit o viziune specifică, caracterizată mai ales prin modul realist de abordare a problemelor și prin echilibrul concepțiilor sale. Mergând pe linia gândirii patristice, teologii ortodocși români se străduiesc să descopere peste tot sensul actual al voinței dumnezeiești pentru ca astfel credincioșii Bisericii să știe care sunt îndatoririle lor față de Dumnezeu, față de ei înșiși și față de societatea contemporană. Din acest punct de vedere, se poate vorbi de o

remarcabilă capacitate de adaptare teologică, de o fidelitate inventivă a tradiției. Calmul, echilibrul, absența extremismelor, speranța, răbdarea și multe alte aspecte care definesc, în general, spiritualitatea românească, apar ca rodul capacității teologiei românești de a sintetiza și unifica.

Societatea omenească trece în prezent printr-o gravă criză morală și spirituală. Pretutindeni se întâlnește neliniștea, războiul, ura, dezintegrarea vieții familiale, corupția tineretului. Toate acestea sunt un produs al vieții fără Dumnezeu, toate sunt cauzate de absența „credinței care este lucrătoare prin iubire” (Gal. 5, 6). Această boală spirituală a veacului nu poate fi vindecată prin măsuri politice, economice sau culturale, ci numai prin cuvântarea de Dumnezeu și trăirea acesteia. Teologia trebuie să fie deschisă spre lume, rămânând fidelă ei însăși: să dea toată atenția lui *saeculum*, în sensul recunoașterii sensului și valorii lumii, ajutorului ce trebuie să i-l dea spre o eficientă dezvoltare a ceea ce constituie adevărata umanitate creștină.

Teologia autentică este apostolică, adică o mărturie perpetuă despre Hristos Domnul, după cum și propovăduirea Sfinților Apostoli a fost o mărturie despre Hristos. Dar, în același timp, trebuie să fie și profetică, explicând pe Hristos Cel înviat din morți ca reprezentând starea noastră din viața veacului viitor. O astfel de teologie – după Părintele Dumitru Stăniloae – „face accesibile bunătățile lui Hristos oamenilor de azi și îi pregătește pentru deplina participare la ele în veacul viitor, constituind prin aceasta un ferment al progresului”. Prin lumina teologiei care oferă prezența lui Hristos, ființa credincioșilor se transformă treptat ca înțelegere, ca sensibilitate, cuviință și dragoste în relații, ca penetrare în complexitatea și profunzimea realității divine și a celei umane unite cu ea.

Exprimându-și adevărata ei imagine cu curaj și realism, teologia ortodoxă română se străduiește să fie ancorată în realitățile vremii. Mai presus de orice, ea trebuie să rămână o teologie a Bisericii, consolidându-și marile ei direcții tradiționale și răspunzând timpurilor trăite. Și astăzi, ca în trecut, teologia stă cu demnitatea ei divină în slujba umanității creștine spre a o înnobila și transfigura. Acest lucru este posibil, deoarece, așa cum am arătat, prin teologie se înțelege și unirea cu Dumnezeu și cunoașterea Lui prin împlinirea poruncilor, contemplație și rugăciune. Când legea divină e respectată și dialogul cu Dumnezeu, prin rugăciune și evlavie, este viu, atunci, sub înrăurirea Duhului Sfânt, omenirea are parte de înnoire și progres multifelurit.

Niciodată n-a fost atâta nevoie de cuvântul lui Dumnezeu, de teologie ca în ceasul de față, după ce am parcurs atâtea decenii pustia aridă a comunismului ateu, iar astăzi turma cuvântătoare a Bisericii străbune este bântuită de magi și yoghini, de vrăjitori și astrologi, de prezicători și ghicitori prin care diavolul reușește să înghită multe suflete în abisul infernal. Vidul

spiritual al societății secularizate în care trăim astăzi nu poate fi umplut cu surrogate paranormale care subminează echilibrul și sănătatea omului, ci cu învățătura sănătoasă, cu dreptarul adevărului, oferit de teologie.

Teologii români sunt deschiși și sensibili la problemele lumii, nu atât dintr-o preocupare sociologică de a fi în pas cu vremea și cu spiritul epocii cât, mai ales, din conștiința mereu crescândă a relației pe care Dumnezeu o are cu lumea, în și prin Biserică. În acest spirit a fost dezvoltată „teologia slujirii”, așezată, cum era normal, pe coordonatele teologiei ortodoxe. Aceasta are o forță transformatoare pentru că poartă în ea „lumina din Lumină”, care produce spiritualizarea credincioșilor.

Teologia promovează progresul spiritual al omenirii creștine spre comuniunea eshatologică universală și desăvârșită. Gustând din miezul fermecător al teologiei hristocentrice, creștinii își pot reaminti că viitorul aparține lui Hristos, în Care Părintele cereșc Și-a spus cuvântul definitiv asupra omului și asupra istoriei sale. Fără Hristos, în ciuda oricărui progres cultural, tehnic sau economic, speranțele omenirii se destramă ca niște pânze de păianjen, fiindcă setea de absolut rămâne nesatisfăcută.

Scopul vieții este să ajungem la maturitatea Omului desăvârșit, Iisus Hristos, pentru că am fost creați „ca să fim sfinți și fără de prihană înaintea Lui, în a Sa iubire” (Efes. 1, 4-5). În acest fel, vom reuși să devenim contemporani cu Hristosul Evangheliei, să descoperim vigoarea și înflăcărea timpurilor apostolice. Acesta este standardul binecuvântat al valorilor morale și duhovnicești, în care umanitatea creștină experimentează spiritualizarea ei, realizată de teologie, ca viață în Hristos. Prin aceasta, Biserica poate dovedi în fața întregii lumi că creștinismul nu este o școală filozofică, speculând cu noțiuni abstracte, ci, înainte de toate, este comuniune cu Dumnezeu Cel viu, Care ne asigură: „Iată, Eu le fac pe toate noi” (Apoc. 21, 5).

BIBLIOGRAFIE

1. Aghioritul, Paisie, *Viața de familie*, Ed. Evangelismos, București, 2003.
2. Alexandru, Ioan, *Iubirea de patrie*, Ed. Eminescu, București, 1985.
3. Alexe, George, *Teologie și spiritualitate în folclorul român*, în «Ortodoxia», nr. 1-2/1997.
4. Bartolomeu I, Patriarh ecumenic, *Umanismul creștin și umanismul secularizat*, în «Altarul Banatului», nr. 10-12/2000.
5. Belu, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Despre iubire*, Ed. Omniscope, Craiova, 1997.
6. Bobrinskoy, Pr. Prof. Dr. Boris, *Taina Bisericii*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2002.
7. Botezan, Pr. Lector Dr. Florin, *Teologia – lucrarea de sfințire a umanului. Modelul Sfinților Trei Ierarhi*, în «Altarul Reîntregirii», nr. 2/2005.
8. Bria, Diac. Asistent Ion, *Sensul activ al speranței creștine*, în «Ortodoxia», nr. 3/1969.
9. Caraza, Diac. Asistent Ioan, *Credința și iubirea în dobândirea mântuirii*, în «Ortodoxia», nr. 4/1986.
10. Chirilă, Dr. Pavel și Pr. Mihai Valica, *Meditații la medicina biblică*, Ed. Christiana, București, 1992.
11. Clément, Olivier, *Creștinism și știință. Rolul Ortodoxiei*, în «Credința ortodoxă», nr. 2/2002.
12. Corneanu, Mitropolitul Nicolae, *Quo Vadis? Studii, note și comentarii teologice*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1990.
13. Costache, Pr. Dr. Doru, *Secularismul, religia puterii și criza ecologică*, în «Biserica Ortodoxă», Alexandria, nr. 1-2/2003.
14. Costache, Pr. Dr. Doru, *Familia și viața la începutul unui nou mileniu*, Ed. Trinitas, București, 2002.
15. Crainic, Nichifor, *Sfințenia, împlinirea umanului*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993.
16. Cuțaru, Lector Drd. Caius, *Omul contemporan în fața secularizării și a descreștinării*, în «Altarul Reîntregirii», nr. 2/2005.
17. Drăghici, Pr. Adrian, *Gnoză și îndumnezeire. Cunoașterea lui Dumnezeu în viziunea Părinților Răsăritului*, în «Biserica Ortodoxă», Alexandria, nr. 1/2002.
18. Dură, Pr. Asistent Nicolae V., *Dreptul la pace, la existență al popoarelor lumii*, în «Studii Teologice», nr. 9-10/1983.
19. Evdokimov, Paul, *Cunoașterea lui Dumnezeu*, Ed. Christiana, București, 1995.
20. Evdokimov, Paul, *Ortodoxia*, EIBMBOR, București, 1996.
21. Felea, Pr. Ilarion, *Religia culturii*, Ed. Episcopiei Aradului, Arad, 1994.
22. Frunză, Florin, *Cunoașterea în dreapta credință*, în «Studii Teologice», nr. 3-4/1993.
23. Gusti, Prof. univ. Dimitrie, *Idealul etic și personalitatea*, Ed. Floare Albastră, București, 1998.
24. Hristodoulos, Arhiepiscop al Atenei, *Misiunea socială a Bisericii*, Ed. Trinitas, Iași, 2000.
25. Lossky, Vladimir, *Vederea lui Dumnezeu*, EIBMBOR, București, 1995.
26. Mărturisitorul, Sf. Maxim, *Despre stat și pace*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 5/1986.

27. Mladin, Mitropolit Dr. Nicolae, Diac. Prof. Dr. Orest Bucevschi, Prof. Dr. Constantin Pavel, Diac. Prof. Dr. Ioan Zăgorean, *Teologia Morală Ortodoxă*, vol. II, EIBMBOR, București, 1980.
28. Mladin, Dr. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Studii de Teologie Morală*, Sibiu, 1969.
29. Mihoc, Constantin, *Taina Căsătoriei și familia creștină*, Ed. Teofania, Sibiu, 2002.
30. Neaga, Pr. Prof. Dr. Nicolae, *Pace și dezarmare în lumina Sfintei Scripturi*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 1-2/1983.
31. Pavel, Prof. Dr. Constantin, *Condițiile morale ale păcii în concepția creștină*, în «Studii Teologice», nr. 1-2/1976.
32. Pavel, Prof. Dr. Constantin, *Eroismul în lumina moralei creștine*, în «Studii Teologice», nr. 3-4/1992 și 1-2/1993.
33. Petraru, Pr. Drd. Gheorghe, *Credința și faptele bune în lucrarea mântuirii*, în «Ortodoxia», nr. 3/1988.
34. Plămădeală, Dr. Antonie, Mitropolitul Ardealului, *Biserica slujitoare*, Sibiu, 1986.
35. Plămădeală, Dr. Antonie, Mitropolitul Ardealului, *Vocație și misiune creștină în vremea noastră*, Sibiu, 1989.
36. Pop, Ieromonah Irineu, *Nădejdea ca virtute teologică și implicațiile ei în viața creștinului*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3-4/1984.
37. Pop, Dr. Irineu Bistrițeanul, episcop-vicar, *Transparența lui Hristos în viața creștinului*, în «Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa», nr. 1-2/2003.
38. Popa, Pr. Drd. Gheorghe, *Credința ca virtute teologică și implicațiile ei moral sociale*, în «Teologie și Viață», nr. 4-8/1991.
39. Popescu, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Familia în cultura secularizată*, în «Ortodoxia», nr. 1-2/2002.
40. Popescu, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Ortodoxie și contemporaneitate*, Ed. Diogene, București, 1996.
41. Puhalo, Arhiepiscop Lazăr, *Sufletul, trupul și moartea*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2005.
42. Radu, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Trăirea creștină și iubirea de țară*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 5-6/1986.
43. Răducă, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Căsătoria – Taină a dăruirii și desăvârșirii persoanei*, în «Studii Teologice», nr. 3-4/1992.
44. Râncu, Pr. Viorel, *Criza ecologică și criza morală*, în «Altarul Banatului», nr. 4-6/2003.
45. Rezuș, Prof. Dr. Petru, *Teologia ortodoxă contemporană*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1989.
46. Rupnik, Marko Ivan, *Cuvinte despre om. I. Persoana – ființă a Paștelui*, Ed. Deisis, Sibiu, 1997.
47. Sofronie, Arhimandritul, *Mistica vederii lui Dumnezeu*, Ed. Adonai, București, 1995.
48. Sofronie, Arhimandritul, *Nevoința cunoașterii lui Dumnezeu*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2006.
49. Spidlik, Tomas, *Calea spiritului*, Ed. Ars Longa, Iași, 1996.
50. Spidlik, Tomas, *Spiritualitatea Răsăritului creștin. II. Rugăciunea*, Ed. Deisis, Sibiu, 1998.

51. Stan, Pr. Prof. Dr. Alexandru, *Cunoașterea lui Dumnezeu*, în «Îndrumătorul bisericesc», Buzău, 1992.
52. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Ascetica și Mistica Ortodoxă*, vol. I, *Ascetica* – vol. II, *Mistica*, Ed. Deisis, Alba Iulia, 1993.
53. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Iubirea creștină*, Ed. Porto-Franco, Galați, 1993.
54. Sterea, Pr. Lector Dr. Tache, *Raționalitatea creației și responsabilitatea omului în gândirea Sfinților Părinți*, în «Studii Teologice», nr. 3-4/2003.
55. Stoleru, Pr. Nicolae, *Spiritualitatea ortodoxă și slujirea creștină*, (teză de doctorat), în «Ortodoxia», nr. 2/1990.
56. Teșu, Pr. Asistent Ioan, *Cunoașterea lui Dumnezeu în învățătura și trăirea filocalică*, în «Teologie și Viață», nr. 10-12/1995.
57. Timiș, Prof. Ionița, *Teologia iubirii în conștiința filozofică, biblică și patristică*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2005.
58. Todoran, Pr. Prof. Dr. Isidor, *Scrieri alese. Volum omagial*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2006.
59. Vasilescu, Emilian, *Biserica Ortodoxă și patriotismul*, în «Studii Teologice», nr. 5-6/1955.
60. Zamfir, Ierom. Drd. Modest, *Pacea – bunul cel mai de preț al tuturor oamenilor*, în «Ortodoxia», nr. 4/1984.